

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ ДЗВО
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

«ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ»

Рішенням засідання кафедри

педагогіки, психології та

менеджменту

протокол № 6 від 08.05 2026 р.

завдувач кафедри

Юлія Герасименко

**«Вплив самооцінки на емоційне переживання самотності підлітків в
умовах воєнного стану»**

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 Психологія
Освітньо-професійна програма «Психологія»

Здобувачка вищої освіти
групи ПС-24-14-ЗМ

ШОКОТЬКО Ганна Павлівна

Науковий керівник:
докторка педагогічних наук, професорка,
директорка Білоцерківського інституту
неперервної професійної освіти
ДЗВО «УМО» НАПН України

СИДОРЕНКО Вікторія Вікторівна

Біла Церква 2026

Протокол аналізу звіту подібності

Заявляю, що я ознайомився (-лась) з Повним звітом подібності, який був згенерований Системою виявлення і запобігання щодо роботи:

Автор: ШОКОТЬКО Ганна Павлівна, група ПС-24-14-ЗМ

Назва: Вплив самооцінки на емоційне переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану

Керівник: Сидоренко Вікторія Вікторівна

Підрозділ: Bila Tserkva institute of continuous professional education

Коефіцієнт подібності 1: 3.4%

Мікропробіли: 3

Заміна букв: 0

Інтервали: 0

Після аналізу Звіту подібності констатую наступне:

☒ Запозичення, виявлені в роботі є законними і не є плагіатом. Рівень подібності не перевищує допустимої межі. Таким чином робота незалежна і приймається.

☐ Запозичення не є плагіатом, але перевищено граничне значення рівня подібностей. Таким чином робота повертається на доопрацювання.

☐ Виявлено запозичення і плагіат або навмисні текстові спотворення (маніпуляції), як передбачувані спроби укриття плагіату, які роблять роботу невідповідною вимогам законодавства (Ст. 26. ЗУ Про фахову передвищу освіту, пункт 3.1, Ст. 42. ЗУ Про освіту) та вимог НАЗЯВО (Критерій 5), а також кодексу етики і процедур. Таким чином робота не приймається.

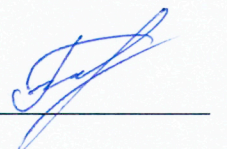
Висновок:

Високий рівень оригінальності за системою Strike Plagiarism 3,4% відповідає встановленим вимогам. Високий рівень оригінальності. Допускається до захисту/рецензування.

Дата 04.05.2026р.

Відповідальний за антиплагіатну технічну експертизу у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України:

Підпис

**«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ**

Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 053 Психологія

Освітньо-професійна програма «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувачка кафедри
д.е.н, професорка Юлія ГЕРАСИМЕНКО
«18» січня 2026 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу здобувачці освіти

Шокотько Ганни Павлівни

Тема роботи: **«Вплив самооцінки на емоційне переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану».**

Наукова керівниця Сидоренко В.В., докторка педагогічних наук, професорка, директорка Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «УМО» НАПН України.

Строк подання здобувачем освіти роботи 01 травня 2026 року.

Вихідні дані до роботи: наукові праці, публікації в періодичних виданнях та веб-ресурсах, монографії вітчизняних та зарубіжних вчених з досліджуваних питань, емпіричне дослідження під час проходження переддипломної практики, власні спостереження щодо вивчення самооцінки та переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану.

Перелік питань, які потрібно розробити:

Кваліфікаційна робота магістра складається з основної частини і додаткової.

Основна частина містить такі структурні елементи: вступ, сутність (3 розділи – теоретичний, діагностичний, корекційний), загальні висновки, список використаних джерел, додатки.

Розділ 1. Теоретичні основи дослідження самооцінки та емоційного переживання самотності у підлітковому віці складається з 3-х підрозділів: 1.1 Психологічна характеристика самооцінки особистості у підлітковому віці; 1.2 Поняття самотності та особливості її емоційного переживання підлітками; 1.3 Вплив умов воєнного стану на психоемоційний стан та самооцінку підлітків.

Розділ 2. Емпіричне дослідження впливу самооцінки на емоційне переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану – складається з 3-х підрозділів: 2.1 Організація та методи емпіричного дослідження; 2.2 Дослідження рівня самооцінки та особливостей переживання самотності у підлітків; 2.3 Аналіз взаємозв'язку самооцінки та емоційного переживання самотності підлітків.

Розділ 3. Психологічні умови та напрями корекції негативного переживання самотності у підлітків – складається з 3-х підрозділів: 3.1 Психологічні засоби підвищення самооцінки підлітків в умовах воєнного стану; 3.2 Програма психологічної підтримки підлітків із високим рівнем переживання самотності; 3.3 Практичні рекомендації психологам, педагогам і батькам щодо профілактики негативного переживання самотності у підлітків.

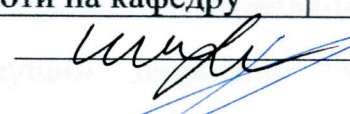
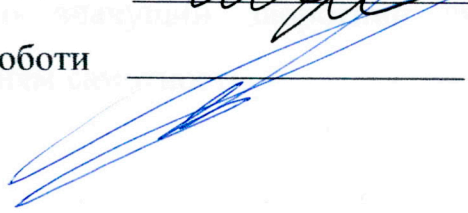
Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Сидоренко В.В.	13.01.2026	13.01.2026
2	Сидоренко В.В.	17.02.2026	17.02.2026
3	Сидоренко В.В.	24.03.2026	24.03.2026

Дата видачі завдання 13 січня 2026 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту роботи	січень	виконано
2	Вивчення літературних джерел	лютий	виконано
3	Збирання матеріалу дослідження	лютий	виконано
4	Обробка даних	березень	виконано
5	Виконання розділу 1	березень	виконано
6	Виконання розділу 2	березень	виконано
7	Виконання розділу 3	квітень	виконано
8	Формулювання висновків	квітень	виконано
9	Оформлення роботи, отримання відгуку рецензії, перевірка на плагіат	квітень	виконано
10	Подання роботи на кафедру	травень	виконано

Здобувачка освіти Г.П.ШОКОТЬКОКерівник роботи В.В. СИДОРЕНКО

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота: 123 сторінок, 25 таблиць, 4 додатки, 60 джерел.

Об'єктом дослідження є емоційне переживання самотності у підлітковому віці.

Предметом дослідження є вплив самооцінки на особливості емоційного переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану.

Кваліфікаційна робота присвячена теоретичному обґрунтуванню та емпіричному дослідженню впливу самооцінки на емоційне переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану. Актуальність теми зумовлена стрімким зростанням психоемоційних розладів у підлітків (тривожності, невпевненості, відчуття ізолюваності та самотності) внаслідок тривалого впливу воєнних дій на їхнє повсякденне життя.

У роботі здійснено теоретичний аналіз психологічних підходів до розуміння самооцінки та самотності у підлітковому віці. Зокрема, охарактеризовано психологічні особливості самооцінки підлітків, розкрито поняття самотності та специфіку її емоційного переживання, а також визначено вплив умов воєнного стану на психоемоційний стан і самооцінку підлітків.

Емпіричне дослідження спрямоване на виявлення взаємозв'язку між рівнем самооцінки та інтенсивністю переживання самотності у підлітків. За результатами застосування методики Дембо–Рубінштейн та методики суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона (UCLA) встановлено, що підлітки із заниженою самооцінкою демонструють вищий рівень переживання самотності, емоційної ізолюваності та труднощів у міжособистісній взаємодії. Кореляційний аналіз Пірсона підтвердив статистично значущий зворотний зв'язок між рівнем самооцінки та переживанням самотності.

На основі отриманих результатів розроблено програму психологічної підтримки підлітків із високим рівнем переживання самотності, а також надано практичні рекомендації психологам, педагогам і батькам щодо профілактики негативного переживання самотності в умовах воєнного стану.

Ключові слова: підлітковий вік; самооцінка; самотність; емоційне переживання; воєнний стан; психологічна підтримка; тривожність; міжособистісні стосунки.

ABSTRACT

Master's Qualification Thesis: 123 pages, 25 tables, 4 appendices, 60 references.

Object of the study: the emotional experience of loneliness in adolescence.

Subject of the study: the influence of self-esteem on the features of emotional experience of loneliness in adolescents under martial law.

The qualification thesis is devoted to the theoretical justification and empirical study of the influence of self-esteem on the emotional experience of loneliness in adolescents under martial law. The relevance of the topic is driven by the rapid increase in psycho-emotional disorders among adolescents (anxiety, insecurity, feelings of isolation and loneliness) as a result of the prolonged impact of military actions on their daily lives.

The paper provides a theoretical analysis of psychological approaches to understanding self-esteem and loneliness in adolescence. In particular, it characterises the psychological features of adolescents' self-esteem, reveals the concept of loneliness and the specifics of its emotional experience, and defines the impact of martial law conditions on the psycho-emotional state and self-esteem of adolescents.

The empirical study aimed to identify the relationship between the level of self-esteem and the intensity of loneliness experienced by adolescents. Based on the results of the Dembo–Rubinstein self-esteem diagnostic technique and the UCLA Loneliness Scale (D. Russell and M. Ferguson), it was established that adolescents with low self-esteem demonstrate higher levels of loneliness, emotional isolation, and difficulties in interpersonal interaction. Pearson's correlation analysis confirmed a statistically significant inverse relationship between the level of self-esteem and the experience of loneliness.

Based on the obtained results, a psychological support programme for adolescents with a high level of loneliness was developed, and practical

recommendations were provided for psychologists, teachers, and parents regarding the prevention of negative loneliness experiences under martial law.

Keywords: adolescence; self-esteem; loneliness; emotional experience; martial law; psychological support; anxiety; interpersonal relationships.

В І Д Г У К

**наукового керівника на кваліфікаційну роботу
здобувачки вищої освіти другого (магістерського) рівня
ШОКОТЬКО Ганни Павлівни
за темою: «Вплив самооцінки на емоційне переживання самотності
підлітків в умовах воєнного стану»**

Магістерська кваліфікаційна робота **Шокотько Ганни Павлівни** присвячена актуальній та соціально значущій проблемі – дослідженню впливу самооцінки на емоційне переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану. Обрана тема є особливо важливою в сучасних реаліях, оскільки тривалий стресовий вплив війни суттєво трансформує психоемоційний стан підлітків, їхню систему міжособистісних відносин та особливості самосприйняття.

У роботі послідовно та логічно розкрито теоретичні засади дослідження самооцінки та феномену самотності у підлітковому віці. Авторка демонструє володіння науковою літературою, вміння систематизувати та критично аналізувати погляди вітчизняних і зарубіжних дослідників. Особливу увагу приділено специфіці розвитку самооцінки у підлітків та її ролі у формуванні емоційного благополуччя особистості.

Отримані дані дозволили виявити суттєві взаємозв'язки між рівнем самооцінки та особливостями переживання самотності у підлітків, що підтверджує гіпотезу дослідження.

Значною перевагою роботи є її практична спрямованість. Авторкою розроблено рекомендації для психологів, педагогів та батьків, а також запропоновано програму психологічної підтримки підлітків із високим рівнем переживання самотності, що свідчить про високий рівень прикладної значущості дослідження.

Структура роботи є логічною та чіткою, відповідає вимогам до магістерських кваліфікаційних робіт. Виклад матеріалу послідовний, аргументація – науково обґрунтована, висновки відповідають поставленим завданням.

Представлений у роботі емпіричний розділ загалом виконано на достатньому науково-методичному рівні, однак потребує певного доопрацювання та уточнення окремих позицій.

1. У роботі відсутнє чітке обґрунтування статистичних методів обробки даних. Висновки щодо взаємозв'язку між показниками носять переважно описовий характер і не підкріплені розрахунком коефіцієнтів

або інших статистичних критеріїв, що знижує доказовість отриманих результатів.

2. Не повністю розкрито характеристику вибірки дослідження (загальна кількість респондентів, вікові особливості, принципи добору), що ускладнює оцінку репрезентативності отриманих даних.
3. Недостатньо деталізовано психодіагностичний інструментарій: потребує уточнення перелік методик, їх авторство та валідність, що є важливим для забезпечення наукової достовірності дослідження.
4. У викладі результатів присутня певна повторюваність окремих положень, що знижує аналітичну щільність тексту та потребує більшої структурованості викладу.
5. Недостатньо чітко виокремлено вплив умов воєнного стану як змінної дослідження, оскільки він поданий радше як контекстний фактор без окремого методологічного обґрунтування.
6. Доцільним є доповнення роботи узагальнювальною структурною моделлю взаємозв'язку між самооцінкою, емоційним станом та переживанням самотності для підвищення концептуальної цілісності дослідження.
7. **Потребує виправлення оформлення відповідно до встановлених вимог.** Робота потребує додаткової вичитки на предмет стилістичних і граматичних помилок.

Відсоток оригінальності роботи, перевірений системою StrikePlagiarism, відповідає встановленим вимогам (відповідно до протоколу аналізу подібності коефіцієнт подібності становить 15,92 %).

У цілому кваліфікаційна робота **Шокотько Г.П.** є завершеним науковим дослідженням, яке містить елементи наукової новизни, має теоретичне та практичне значення і відповідає встановленим вимогам і заслуговує на оцінку «добре» (74 б, за шкалою ЄКТС – С).

Вважаємо, що кваліфікаційна робота може бути рекомендована до захисту на засіданні екзаменаційної комісії.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

Вікторія СИДОРЕНКО

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ САМООЦІНКИ ТА ЕМОЦІЙНОГО ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	7
1.1. Психологічна характеристика самооцінки особистості у підлітковому віці.....	7
1.2. Поняття самотності та особливості її емоційного переживання підлітками.....	18
1.3. Вплив умов воєнного стану на психоемоційний стан та самооцінку підлітків	30
Висновки до розділу 1	39
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ САМООЦІНКИ НА ЕМОЦІЙНЕ ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	41
2.1. Організація та методи емпіричного дослідження	41
2.2. Дослідження рівня самооцінки та особливостей переживання самотності у підлітків	49
2.3. Аналіз взаємозв'язку самооцінки та емоційного переживання самотності підлітків	63
Висновки до розділу 2	76
РОЗДІЛ 3 ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ТА НАПРЯМИ КОРЕКЦІЇ НЕГАТИВНОГО ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ У ПІДЛІТКІВ.....	78
3.1. Психологічні засоби підвищення самооцінки підлітків в умовах воєнного стану	78
3.2. Програма психологічної підтримки підлітків із високим рівнем переживання самотності	86
3.3. Практичні рекомендації психологам, педагогам і батькам щодо	

профілактики негативного переживання самотності у підлітків	94
Висновки до розділу 3	100
ВИСНОВКИ	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	104
ДОДАТКИ	106

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується тривалим впливом воєнного стану, який суттєво позначається на психоемоційному стані населення, особливо дітей та підлітків. Постійне перебування в умовах небезпеки, вимушене переміщення, зміна звичного способу життя, порушення соціальних контактів та відчуття нестабільності негативно впливають на формування особистості підлітка. У таких умовах особливої уваги набувають проблеми самооцінки та емоційного переживання самотності, оскільки саме підлітковий вік є важливим періодом становлення самосвідомості, розвитку міжособистісних стосунків та формування уявлень про себе.

Проблема самооцінки посідає важливе місце у психологічній науці, адже вона визначає ставлення особистості до себе, власних можливостей, впливає на поведінку, емоційні реакції та процес соціальної адаптації. Від рівня сформованості самооцінки значною мірою залежить психологічна стійкість підлітка, його здатність долати труднощі та підтримувати гармонійні стосунки з оточенням. Низька або нестійка самооцінка часто супроводжується невпевненістю, тривожністю, відчуттям ізолюваності та самотності.

Самотність у підлітковому віці є складним психологічним феноменом, який може проявлятися як переживання емоційної відчуженості, недостатності підтримки та нерозуміння з боку інших людей. В умовах воєнного стану переживання самотності значно посилюється через обмеження соціальних контактів, дистанційне навчання, зміну соціального середовища та постійний емоційний стрес. Для багатьох підлітків саме війна стала чинником, який загострив внутрішні переживання та вплинув на відчуття безпеки й емоційної стабільності.

Дослідження впливу самооцінки на емоційне переживання самотності підлітків є важливим не лише з теоретичної, а й з практичної точки зору.

Отримані результати можуть бути використані у діяльності практичних психологів, соціальних педагогів та фахівців закладів освіти для розробки програм психологічної підтримки підлітків в умовах воєнного стану.

Проблема самооцінки та самотності висвітлювалася у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема питання розвитку самооцінки досліджували Л. Божович, І. Кон, С. Максименко, Р. Бернс, К. Роджерс та інші. Особливості переживання самотності розглядалися у роботах Дж. Янг, В. Франкла, К. Мустакаса, Н. Хамітова та інших дослідників. Однак проблема взаємозв'язку самооцінки та емоційного переживання самотності підлітків саме в умовах воєнного стану залишається недостатньо вивченою, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Упродовж 2022–2025 років українські науковці активно досліджували вплив воєнного стану на психоемоційний стан дітей та підлітків. У сучасних дослідженнях розглядаються проблеми підвищеної тривожності, емоційної нестабільності, соціальної ізоляції, труднощів адаптації до дистанційного навчання та наслідків вимушеного переміщення. Значна увага приділяється психологічному благополуччю підлітків в умовах війни, однак питання взаємозв'язку самооцінки та емоційного переживання самотності в умовах воєнного стану залишається недостатньо дослідженим і потребує подальшого наукового аналізу.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити вплив самооцінки на емоційне переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження – емоційне переживання самотності у підлітковому віці.

Предмет дослідження – вплив самооцінки на особливості емоційного переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові підходи до вивчення самооцінки у підлітковому віці.
2. Розкрити психологічні особливості емоційного переживання самотності підлітків.
3. Визначити вплив умов воєнного стану на психоемоційний стан та самооцінку підлітків.
4. Провести емпіричне дослідження взаємозв'язку самооцінки та переживання самотності у підлітків.
5. Розробити практичні рекомендації щодо психологічної підтримки підлітків із високим рівнем переживання самотності.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання завдань дослідження використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів. Теоретичні методи: аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація вітчизняної і зарубіжної наукової літератури з проблем самооцінки, самотності та психологічного стану підлітків в умовах воєнного стану. Емпіричні методи: методика діагностики самооцінки Дембо–Рубінштейн — для визначення рівня самооцінки, рівня домагань та ступеня задоволеності підлітків собою за шкалами упевненості у собі, комунікабельності, характеру, здібностей та рівня щастя; методика діагностики суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела та М. Фергюсона (UCLA) — для визначення рівня емоційного переживання самотності та особливостей сприйняття підлітками власних міжособистісних стосунків; спостереження — за емоційними реакціями та поведінкою підлітків під час виконання діагностичних завдань. Методи математичної статистики: кількісний аналіз отриманих даних та кореляційний аналіз Пірсона для встановлення характеру і сили взаємозв'язку між рівнем самооцінки та переживанням самотності.

Наукова новизна дослідження. Упродовж 2022–2025 років українські науковці активно досліджували психологічний стан дітей та підлітків в

умовах воєнного стану, зокрема проблеми підвищеної тривожності, емоційної нестабільності, соціальної ізоляції та труднощів адаптації до дистанційного навчання. Водночас питання взаємозв'язку самооцінки та емоційного переживання самотності підлітків у цих умовах залишалося поза увагою дослідників. У зв'язку з цим у даній роботі вперше комплексно досліджено зазначений взаємозв'язок; уточнено роль самооцінки як регулятивного чинника переживання самотності підлітків в умовах соціальної нестабільності, дистанційного навчання та вимушеного переміщення; розроблено програму психологічної підтримки, яка враховує специфіку воєнного часу.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів у роботі практичних психологів, соціальних педагогів, класних керівників та батьків для своєчасного виявлення підлітків із підвищеним рівнем переживання самотності та надання їм психологічної підтримки в умовах воєнного стану.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження висвітлено на

Цифрові інновації в закладах професійної (професійно-технічної) освіти: виклики, технології, досвід : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (16 жовтня 2025 р., м. Біла Церква). Біла Церква : БІНПО, 2025. С. 172–73 [53];

Психолого-педагогічний супровід здобувачів закладів професійної освіти в умовах війни та післявоєнної адаптації : матеріали наук.-практ. семінару (27 березня 2026 р., м. Біла Церква). Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2026. С. 231–235 [54];

Серце вмє бачити деталі, розум скаже, як допомогти // Бачити серцем, допомагати розумом : зб. студент. творчих робіт (есе), присвяч. Всесвіт. дню ментального здоров'я / за наук. ред. В. Сидоренко, А. Ключко. Біла Церква : БІНПО, 2026. С. 31–32 [55].

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ САМООЦІНКИ ТА ЕМОЦІЙНОГО ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

1.1. Психологічна характеристика самооцінки особистості у підлітковому віці

Проблема самооцінки особистості є однією з найбільш важливих у сучасній психологічній науці, оскільки саме вона значною мірою визначає поведінку людини, її ставлення до себе, взаємодію з оточенням та рівень психологічного благополуччя. Особливого значення дослідження самооцінки набуває у підлітковому віці, адже цей період характеризується активним формуванням самосвідомості, переоцінкою власних можливостей та пошуком свого місця у суспільстві. Саме у підлітковому віці закладаються основи ставлення особистості до самої себе, що в подальшому впливає на емоційний стан, міжособистісні стосунки та здатність долати життєві труднощі [1, с. 74].

У психології самооцінка розглядається як складне особистісне утворення, що включає оцінювання людиною власних якостей, можливостей, здібностей, вчинків та свого місця серед інших людей. Вона формується під впливом соціального середовища, виховання, міжособистісної взаємодії та індивідуального життєвого досвіду. Самооцінка є важливим компонентом самосвідомості особистості та виконує регулятивну функцію, оскільки впливає на поведінку людини, її рівень домагань, мотивацію та емоційні реакції [2, с. 118].

Дослідженням самооцінки займалися багато вітчизняних та зарубіжних науковців. Значний внесок у вивчення даного феномену зробили Р. Бернс, К. Роджерс, І. Кон, Л. Божович, С. Максименко та інші. Р. Бернс визначав самооцінку як сукупність уявлень людини про саму себе, які формуються у процесі взаємодії з навколишнім середовищем та впливають на поведінку особистості [3, с. 53]. На думку К. Роджерса, самооцінка безпосередньо пов'язана із «Я-концепцією» людини та визначає рівень її психологічного комфорту й внутрішньої гармонії [4, с. 92].

Підлітковий вік є особливим етапом розвитку особистості, який супроводжується значними фізіологічними, психологічними та соціальними змінами. У цей період відбувається активне формування самосвідомості, прагнення до самостійності, зростає потреба у визнанні та підтримці з боку однолітків. Саме тому самооцінка підлітка є нестійкою, чутливою до зовнішніх впливів та часто залежить від думки оточення [5, с. 147].

Важливою особливістю самооцінки у підлітковому віці є її суперечливість. Підлітки можуть одночасно демонструвати впевненість у собі та внутрішню невпевненість, прагнення до самоствердження та страх бути неприйнятими у колективі. Нерідко самооцінка підлітка формується через порівняння себе з іншими людьми, насамперед з однолітками. Це пояснюється тим, що у підлітковому віці значно зростає роль спілкування та соціального схвалення [6, с. 201].

На формування самооцінки підлітка впливає багато факторів. Одним із найважливіших є сім'я та стиль сімейного виховання. Підтримка батьків, позитивне ставлення до дитини, визнання її досягнень сприяють формуванню адекватної самооцінки. Натомість постійна критика, надмірні вимоги або емоційна холодність можуть призвести до формування заниженої самооцінки, невпевненості у собі та підвищеної тривожності [1, с. 79].

Значний вплив на самооцінку підлітків має також навчальне середовище та взаємодія з однолітками. Успішність у навчанні, статус у

колективі, підтримка друзів та визнання з боку значущих людей сприяють позитивному ставленню підлітка до самого себе. Водночас конфлікти, булінг, соціальна ізоляція або труднощі у спілкуванні можуть негативно позначатися на формуванні самооцінки та емоційному стані особистості [7, с. 96].

У психологічній літературі виділяють кілька видів самооцінки: адекватну, завищену та занижену. Адекватна самооцінка характеризується реалістичним ставленням людини до власних можливостей та якостей. Особи з адекватною самооцінкою здатні об'єктивно оцінювати свої сильні та слабкі сторони, легше адаптуються до змін та ефективніше взаємодіють з іншими людьми. Завищена самооцінка проявляється у переоцінці власних можливостей та прагненні до домінування, тоді як занижена супроводжується невпевненістю, страхом невдачі та залежністю від думки інших [2, с. 124].

Для підліткового віку особливо характерними є коливання самооцінки, що пояснюється нестабільністю емоційної сфери та процесом формування особистісної ідентичності. Підлітки гостро реагують на оцінювання з боку дорослих і ровесників, а будь-які невдачі можуть викликати почуття меншовартості або самотності. Саме тому рівень самооцінки значною мірою впливає на психологічний стан підлітка, його здатність до самореалізації та встановлення гармонійних міжособистісних відносин [5, с. 153].

Важливо зазначити, що самооцінка у підлітковому віці формується поступово та проходить кілька етапів розвитку. На ранньому етапі підліткового віку оцінка себе переважно залежить від зовнішніх факторів – думки батьків, учителів та однолітків. Поступово підліток починає більше аналізувати власні якості, поведінку та внутрішні переживання, що сприяє розвитку рефлексії та самопізнання. Саме в цей період формується прагнення зрозуміти власну індивідуальність та віднайти своє місце серед інших людей [3, с. 61].

На думку Л. І. Божович, підлітковий вік характеризується появою нових потреб, пов'язаних із самоствердженням та визнанням себе як окремої особистості. Підліток прагне бути значущим для інших, відчувати власну цінність та самостійність. Якщо ці потреби не задовольняються, виникають внутрішні конфлікти, емоційна нестабільність та невдоволення собою [8, с. 117].

Однією з важливих психологічних особливостей підлітків є підвищена емоційна чутливість. У цьому віці будь-які життєві події, оцінки чи критика можуть сприйматися надзвичайно гостро. Самооцінка підлітка нерідко змінюється залежно від ситуації, успіхів у навчанні, стосунків із друзями чи ставлення дорослих. Такі емоційні коливання є природними для цього вікового періоду, однак за несприятливих умов вони можуть сприяти розвитку тривожності, замкненості та невпевненості у собі [6, с. 208].

У сучасних умовах значний вплив на формування самооцінки підлітків мають соціальні мережі та інформаційний простір. Підлітки часто порівнюють себе з іншими людьми, орієнтуються на зовнішні стандарти успішності, популярності та привабливості. Постійне прагнення відповідати певним ідеалам може негативно впливати на самосприйняття особистості та формувати відчуття неповноцінності. Особливо небезпечним є формування залежності від схвалення у віртуальному середовищі, коли самооцінка підлітка починає залежати від кількості вподобань, коментарів або уваги інших користувачів [9, с. 74].

Самооцінка безпосередньо пов'язана із рівнем домагань особистості. Рівень домагань визначає ті цілі, яких людина прагне досягти, та ступінь складності завдань, які вона готова виконувати. Підлітки із адекватною самооцінкою зазвичай ставлять перед собою реалістичні цілі, проявляють наполегливість та здатність конструктивно реагувати на труднощі. Натомість підлітки із заниженою самооцінкою часто уникають складних завдань через

страх невдачі, сумніваються у власних можливостях та потребують постійної підтримки з боку інших людей [1, с. 83].

Важливу роль у формуванні самооцінки відіграє спілкування з однолітками. У підлітковому віці колектив стає одним із головних факторів соціалізації особистості. Саме через взаємодію з ровесниками підліток отримує можливість оцінити себе, свої здібності та соціальний статус. Позитивне прийняття у групі сприяє формуванню впевненості у собі, тоді як неприйняття або ізоляція можуть призводити до внутрішньої напруги та негативного ставлення до себе [7, с. 101].

Не менш важливим фактором є успішність у навчальній діяльності. Для багатьох підлітків навчальні досягнення стають критерієм оцінювання власної значущості. Систематичні невдачі у навчанні, порівняння з іншими учнями або надмірний тиск з боку дорослих можуть формувати відчуття безпорадності та знижувати рівень самооцінки. Водночас підтримка вчителів, визнання успіхів та створення сприятливої атмосфери у навчальному середовищі позитивно впливають на розвиток особистості підлітка [10, с. 55].

Психологи наголошують, що адекватна самооцінка є важливою умовою гармонійного розвитку особистості. Вона сприяє формуванню впевненості у собі, емоційної стійкості, здатності до саморегуляції та конструктивного спілкування. Підлітки з адекватною самооцінкою легше адаптуються до нових умов, краще долають труднощі та більш успішно реалізують свій потенціал [4, с. 97].

Натомість низька самооцінка часто супроводжується відчуттям самотності, тривожністю, соціальною невпевненістю та схильністю до самоізоляції. Такі підлітки можуть уникати активної взаємодії з оточенням, боятися осуду або негативної оцінки. У результаті це негативно впливає не лише на емоційний стан особистості, а й на її соціальну адаптацію та міжособистісні стосунки [5, с. 159].

Варто зазначити, що самооцінка є не лише результатом індивідуального розвитку особистості, але й важливим механізмом її психологічної саморегуляції. Через оцінювання себе підліток визначає власні можливості, коригує поведінку та формує ставлення до життєвих ситуацій. Самооцінка допомагає особистості усвідомлювати свої переваги та недоліки, а також впливає на здатність до прийняття рішень і побудови міжособистісних взаємин [1, с. 88].

У підлітковому віці процес формування самооцінки нерозривно пов'язаний із розвитком самосвідомості. Підліток починає більше уваги приділяти власному внутрішньому світу, переживанням та особистим якостям. У цей період значно посилюється прагнення до самопізнання, виникає інтерес до аналізу власної поведінки та порівняння себе з іншими людьми. Такі зміни обумовлені психологічною потребою у формуванні цілісного образу «Я» [2, с. 131].

Однією з характерних особливостей самооцінки підлітків є її нестабільність та залежність від емоційного стану. Навіть незначні невдачі або критичні зауваження можуть викликати різке погіршення ставлення до себе. Водночас схвалення, підтримка та успіхи здатні суттєво підвищувати рівень впевненості у власних силах. Така емоційна вразливість пояснюється недостатньою психологічною зрілістю та незавершеністю процесу формування особистості [3, с. 67].

На формування самооцінки значний вплив має характер взаємин між підлітком та батьками. Атмосфера підтримки, довіри та взаєморозуміння у сім'ї сприяє розвитку позитивного самосприйняття. Підліток, який відчуває емоційну підтримку з боку батьків, легше долає труднощі та менш болісно реагує на невдачі. Натомість авторитарний стиль виховання, часті покарання, знецінення досягнень або байдужість можуть призводити до формування внутрішньої невпевненості та негативного ставлення до себе [4, с. 105].

Психологічні дослідження свідчать про те, що самооцінка підлітків безпосередньо впливає на їхню поведінку у колективі. Підлітки із високою та адекватною самооцінкою зазвичай є більш активними у спілкуванні, відкритими до нових знайомств та здатними відстоювати власну думку. Вони частіше проявляють ініціативність, мають вищий рівень соціальної адаптації та легше встановлюють міжособистісні контакти [5, с. 164].

Натомість підлітки із низькою самооцінкою часто характеризуються сором'язливістю, замкненістю та невпевненістю у спілкуванні. Вони можуть уникати соціальних контактів через страх бути висміяними або неприйнятими іншими людьми. Такі підлітки схильні до надмірної самокритики, часто концентруються на власних недоліках та гостро переживають невдачі. У деяких випадках це може сприяти виникненню емоційної ізоляції та переживанню самотності [6, с. 219].

Важливим компонентом самооцінки є рівень самоприйняття особистості. Самоприйняття проявляється у здатності людини сприймати себе такою, якою вона є, визнавати як позитивні, так і негативні сторони власної особистості. У підлітковому віці процес самоприйняття є особливо складним, оскільки особистість перебуває у стані постійних змін та пошуку власної ідентичності. Недостатній рівень самоприйняття може супроводжуватися внутрішніми конфліктами, підвищеною тривожністю та емоційною нестійкістю [7, с. 112].

Сучасні дослідження також вказують на тісний взаємозв'язок між самооцінкою та психологічним благополуччям підлітків. Адекватна самооцінка сприяє розвитку емоційної стійкості, здатності конструктивно реагувати на труднощі та підтримувати позитивні соціальні контакти. Водночас низька самооцінка часто виступає фактором ризику виникнення депресивних станів, тривожності та емоційного виснаження [8, с. 73].

Особливої актуальності проблема самооцінки підлітків набуває в умовах сучасних соціальних викликів, зокрема воєнного стану. Постійне

психоемоційне напруження, відчуття небезпеки, зміна звичного способу життя та соціального середовища можуть негативно впливати на формування особистості підлітка. У таких умовах підвищується ризик розвитку невпевненості у собі, емоційної нестабільності та негативного ставлення до власних можливостей [9, с. 58].

Війна також суттєво впливає на емоційну сферу підлітків. Втрата звичного середовища, розлука з близькими людьми, вимушене переміщення або тривале перебування у стані стресу можуть посилювати внутрішні переживання та негативно позначатися на самооцінці. У результаті підлітки можуть ставати більш замкненими, тривожними та схильними до переживання самотності [10, с. 143].

Самооцінка у підлітковому віці є важливим показником психологічного розвитку особистості. Від її рівня залежить не лише ставлення людини до себе, а й особливості міжособистісних взаємин, емоційний стан та здатність адаптуватися до складних життєвих обставин. Саме тому дослідження самооцінки підлітків є важливим напрямом сучасної психологічної науки та практики.

Особливу роль у формуванні самооцінки підлітка відіграє процес розвитку особистісної ідентичності. У підлітковому віці людина намагається зрозуміти власні цінності, переконання, інтереси та життєві орієнтири. Саме в цей період виникає потреба у відповіді на питання «Хто я?» та «Яким мене сприймають інші?». Пошук власної ідентичності нерідко супроводжується внутрішніми сумнівами, емоційними переживаннями та нестабільністю самооцінки [11, с. 146].

Е. Еріксон розглядав підлітковий вік як ключовий етап формування особистісної ідентичності, коли людина переживає кризу самовизначення. Успішне подолання цієї кризи сприяє розвитку впевненості у собі та позитивного ставлення до власної особистості. Натомість труднощі у процесі

самовизначення можуть призводити до невпевненості, внутрішніх конфліктів та негативного самосприйняття [12, с. 98].

У підлітковому віці самооцінка тісно пов'язана із потребою у соціальному визнанні. Для підлітка надзвичайно важливим є те, як його оцінюють однолітки, друзі та значущі дорослі. Позитивна оцінка з боку соціального оточення сприяє формуванню впевненості у власних силах, тоді як постійна критика або ігнорування можуть викликати відчуття меншовартості та емоційного дискомфорту [13, с. 74].

Значний вплив на самооцінку має також зовнішній вигляд підлітка. У період статевого дозрівання відбуваються суттєві фізіологічні зміни, які нерідко стають причиною невдоволення собою. Підлітки можуть надмірно хвилюватися через особливості зовнішності, порівнювати себе з іншими та гостро реагувати на будь-які зауваження щодо власного вигляду. Саме тому в цей період підвищується чутливість до оцінювання з боку оточення [14, с. 122].

Науковці відзначають, що нестійка самооцінка може негативно впливати на поведінку підлітка. У деяких випадках прагнення приховати внутрішню невпевненість проявляється у демонстративній поведінці, агресивності або протестних реакціях. Такі прояви часто є способом психологічного захисту та спробою компенсувати внутрішнє відчуття невпевненості у собі [15, с. 63].

Водночас адекватна самооцінка сприяє розвитку самоконтролю та відповідальності. Підлітки, які позитивно ставляться до себе, зазвичай більш усвідомлено ставляться до власної поведінки, здатні аналізувати свої вчинки та приймати наслідки прийнятих рішень. Вони мають вищий рівень психологічної зрілості та краще адаптуються до змін у соціальному середовищі [16, с. 105].

Сучасні психологічні дослідження підтверджують, що самооцінка є важливим чинником психічного здоров'я підлітків. Низький рівень

самооцінки часто супроводжується емоційною нестабільністю, підвищеною тривожністю та схильністю до депресивних переживань. Такі підлітки можуть відчувати труднощі у спілкуванні, уникати соціальної активності та переживати внутрішню самотність навіть у колективі [17, с. 57].

Окрему увагу варто приділити впливу стресових життєвих обставин на самооцінку особистості. У ситуаціях тривалого психоемоційного напруження підлітки стають більш вразливими до негативних переживань. Воєнний стан, нестабільність, переживання за власну безпеку та майбутнє можуть посилювати внутрішню тривогу та формувати негативне ставлення до себе. У результаті підлітки нерідко втрачають впевненість у власних можливостях, стають більш емоційно замкненими та вразливими [18, с. 133].

Таким чином, самооцінка у підлітковому віці є складним та багатогранним психологічним утворенням, яке формується під впливом соціальних, емоційних та індивідуально-психологічних факторів. Від рівня її сформованості залежить емоційний стан особистості, характер міжособистісних відносин та здатність адаптуватися до складних життєвих умов.

Самооцінка підлітка значною мірою визначає особливості його емоційного реагування на життєві труднощі та конфліктні ситуації. У підлітковому віці емоційна сфера ще недостатньо стабільна, тому навіть незначні проблеми можуть викликати сильні переживання, образу або розчарування. Підлітки з адекватною самооцінкою зазвичай краще контролюють власні емоції та швидше відновлюють психологічну рівновагу після невдач. Натомість особи із низькою самооцінкою більш схильні до тривалих негативних переживань та внутрішнього напруження [19, с. 88].

У психологічній науці самооцінка розглядається як один із центральних компонентів структури особистості. Вона впливає на формування життєвих цілей, рівень активності людини та її здатність до самореалізації. У підлітковому віці цей вплив є особливо помітним, оскільки

саме в цей період особистість активно формує систему власних цінностей та уявлень про майбутнє [20, с. 111].

Одним із показників сформованої позитивної самооцінки є здатність підлітка приймати себе та власні недоліки без надмірної самокритики. Такі підлітки демонструють вищий рівень психологічної стійкості, легше адаптуються до нових умов та більш упевнено взаємодіють із соціальним середовищем. Вони менш залежні від зовнішньої оцінки та здатні приймати самостійні рішення [21, с. 57].

Натомість нестійка або занижена самооцінка часто стає причиною внутрішніх переживань та труднощів у спілкуванні. Підлітки можуть постійно сумніватися у власних здібностях, боятися помилок або негативної оцінки з боку інших людей. Такі переживання нерідко супроводжуються емоційною замкненістю, тривожністю та почуттям психологічної незахищеності [22, с. 143].

Особливе значення у формуванні самооцінки має досвід успіху або невдач. Позитивний досвід сприяє розвитку впевненості у собі та мотивує підлітка до подальшої активності. Водночас постійні невдачі або негативний досвід можуть формувати відчуття безсилля та невпевненості. У підлітковому віці навіть окремі життєві ситуації можуть суттєво впливати на ставлення особистості до себе [23, с. 96].

Важливим фактором розвитку самооцінки є емоційна підтримка з боку значущих людей. Підлітки потребують розуміння, прийняття та відчуття власної значущості. За відсутності емоційної підтримки підвищується ризик формування негативного образу «Я» та виникнення почуття самотності. Саме тому атмосфера довіри у сім'ї та позитивний психологічний клімат у колективі мають важливе значення для гармонійного розвитку особистості [24, с. 128].

Сучасні дослідники також звертають увагу на взаємозв'язок самооцінки та рівня соціальної активності підлітків. Особи із позитивним

самосприйняттям частіше беруть участь у громадській діяльності, творчих заходах, легше встановлюють нові контакти та демонструють більшу впевненість у міжособистісному спілкуванні. Підлітки із низькою самооцінкою, навпаки, можуть уникати активної участі у житті колективу через страх невдачі або неприйняття [25, с. 74].

У період воєнного стану проблема самооцінки підлітків набуває особливої актуальності. Психоемоційне навантаження, невизначеність майбутнього, переживання за безпеку близьких людей та порушення звичного ритму життя негативно впливають на емоційний стан особистості. У таких умовах підлітки стають більш чутливими до критики, емоційно вразливими та схильними до внутрішніх переживань [26, с. 119].

Крім того, воєнні події можуть призводити до порушення соціальних зв'язків, втрати звичного кола спілкування та почуття стабільності. Такі зміни нерідко впливають на ставлення підлітка до самого себе, формують невпевненість та відчуття емоційної ізоляції. Саме тому підтримка позитивної самооцінки в умовах воєнного стану є важливим завданням психологічної допомоги підліткам [27, с. 85].

Отже, самооцінка у підлітковому віці є важливим чинником психологічного розвитку особистості, який впливає на емоційний стан, поведінку, міжособистісні взаємини та здатність адаптуватися до складних життєвих умов. Формування адекватної самооцінки сприяє гармонійному розвитку підлітка, підвищенню його психологічної стійкості та ефективній соціальній адаптації.

Самооцінка підлітка формується під впливом не лише зовнішніх соціальних факторів, але й особливостей внутрішнього психологічного розвитку особистості. У цей віковий період людина починає більш усвідомлено оцінювати власні риси характеру, поведінку та місце серед інших людей. Підліток прагне до самостійності, незалежності у прийнятті рішень та визнання власної індивідуальності. Саме тому будь-які труднощі у

спілкуванні, конфлікти або негативні оцінки можуть досить гостро впливати на ставлення до себе.

Однією з важливих особливостей підліткового віку є прагнення до самоствердження. Підлітки намагаються довести власну значущість, отримати повагу з боку однолітків та дорослих. Успішність цього процесу значною мірою залежить від рівня сформованості самооцінки. Якщо підліток позитивно сприймає себе, він легше вступає у соціальні контакти, проявляє ініціативність та активність. Натомість невпевненість у собі часто супроводжується страхом помилок, уникненням відповідальності та психологічною замкненістю [28, с. 134].

Самооцінка виконує важливу регулятивну функцію у поведінці особистості. Через оцінювання власних можливостей людина визначає свої цілі, рівень домагань та ставлення до життєвих труднощів. У підлітковому віці цей процес ускладнюється емоційною нестабільністю та недостатнім життєвим досвідом. Саме тому самооцінка підлітків часто є суперечливою та залежною від зовнішніх обставин.

Підлітки з адекватною самооцінкою зазвичай більш упевнені у власних силах, здатні конструктивно реагувати на невдачі та підтримувати позитивні міжособистісні стосунки. Вони легше адаптуються до нових умов, краще контролюють емоції та проявляють вищий рівень психологічної стійкості. Водночас підлітки із заниженою самооцінкою частіше відчувають внутрішнє напруження, невдоволення собою та потребу у постійному схваленні з боку інших людей [29, с. 77].

Особливо важливу роль у формуванні самооцінки відіграє соціальне середовище. Саме у процесі взаємодії з батьками, друзями, педагогами та ровесниками підліток отримує інформацію про себе та свої можливості. Позитивна підтримка та визнання сприяють формуванню впевненості у собі, тоді як постійна критика, приниження або ігнорування можуть негативно позначатися на самосприйнятті особистості.

Суттєвий вплив на розвиток самооцінки має також емоційний стан підлітка. Тривожність, невпевненість, внутрішні конфлікти та переживання можуть знижувати рівень позитивного ставлення до себе. У таких випадках підліток стає більш чутливим до оцінок з боку оточення, болісно реагує на невдачі та може уникати соціальної активності [30, с. 92].

У сучасних умовах проблема самооцінки набуває особливої актуальності через вплив воєнного стану на психіку підлітків. Постійне емоційне напруження, переживання за власну безпеку, зміна звичного способу життя та соціального середовища можуть негативно впливати на процес формування особистості. Підлітки стають більш емоційно вразливими, тривожними та невпевненими у власному майбутньому.

Крім того, воєнні події часто супроводжуються порушенням звичних соціальних зв'язків. Вимушене переміщення, дистанційне навчання або обмеження спілкування з друзями можуть сприяти виникненню почуття ізоляваності та самотності. У таких умовах підтримка позитивної самооцінки є важливою умовою збереження психологічного благополуччя підлітків [31, с. 58].

Важливим фактором гармонійного розвитку особистості є психологічна підтримка з боку сім'ї та соціального оточення. Підліток потребує прийняття, розуміння та відчуття власної значущості. Атмосфера довіри та емоційної підтримки сприяє формуванню адекватної самооцінки, розвитку впевненості у собі та здатності ефективно долати життєві труднощі.

Отже, самооцінка у підлітковому віці є складним психологічним утворенням, яке формується під впливом багатьох соціальних та особистісних чинників. Від рівня її сформованості залежить емоційний стан підлітка, його поведінка, міжособистісні стосунки та здатність адаптуватися до складних життєвих умов. У сучасних реаліях воєнного стану проблема розвитку адекватної самооцінки підлітків потребує особливої уваги з боку психологів, педагогів та батьків.

1.2. Поняття самотності та особливості її емоційного переживання підлітками

Проблема самотності є однією з найбільш актуальних у сучасній психологічній науці, оскільки вона безпосередньо пов'язана з емоційним станом людини, її соціальними взаєминами та психологічним благополуччям. Особливого значення дослідження самотності набуває у підлітковому віці, коли особистість переживає складний етап психологічного становлення, формування самосвідомості та потреби у близьких міжособистісних стосунках. У цей період підлітки особливо гостро реагують на відсутність підтримки, нерозуміння або труднощі у спілкуванні з однолітками та дорослими.

У психології самотність розглядається як складний емоційний стан, що виникає внаслідок незадоволеності потреби людини у спілкуванні, емоційній близькості та соціальних контактах. Самотність не завжди означає фізичну ізоляцію від інших людей. Людина може перебувати серед оточення, але водночас відчувати внутрішню відчуженість, нерозуміння або емоційну ізолюваність [32, с. 47].

Науковці по-різному трактують поняття самотності. Так, К. Мустакас визначав самотність як складне внутрішнє переживання, яке супроводжується почуттям відокремленості від інших людей та самого себе [33, с. 82]. Дж. Янг розглядав самотність як результат невідповідності між бажаними та реальними соціальними взаєминами особистості [34, с. 59]. У сучасній психології самотність часто пов'язують із переживанням емоційного дискомфорту, браком підтримки та труднощами у встановленні близьких контактів.

Підлітковий вік є особливо чутливим періодом щодо переживання самотності. Саме у цей час значно зростає потреба у спілкуванні, емоційній

підтримці та прийнятті з боку ровесників. Підліток прагне бути частиною соціальної групи, отримувати схвалення та відчувати власну значущість серед інших людей. Якщо ці потреби не задовольняються, виникає відчуття ізолюваності, непотрібності та емоційної відчуженості [35, с. 114].

Особливістю переживання самотності у підлітковому віці є підвищена емоційна вразливість. Підлітки гостро реагують на конфлікти, неприйняття або втрату соціальних зв'язків. Навіть незначні труднощі у спілкуванні можуть сприйматися як серйозна психологічна проблема. Саме тому переживання самотності у підлітків нерідко супроводжується тривожністю, пригніченістю, невпевненістю у собі та негативними емоційними станами [36, с. 73].

У психологічній літературі виділяють різні види самотності. Найчастіше розрізняють емоційну та соціальну самотність. Емоційна самотність пов'язана з відсутністю близьких, довірливих взаємин, підтримки та емоційної прив'язаності. Соціальна самотність виникає у разі недостатньої кількості соціальних контактів або труднощів інтеграції у колектив [37, с. 126].

Для підліткового віку особливо характерною є саме емоційна самотність, оскільки у цей період особистість потребує розуміння, прийняття та підтримки з боку значущих людей. Відсутність довірливих взаємин може викликати внутрішнє відчуття покинутості та нерозуміння. Такі переживання негативно впливають на самооцінку підлітка, його емоційний стан та здатність будувати гармонійні стосунки з іншими людьми [38, с. 91].

Важливу роль у виникненні самотності відіграють особливості міжособистісної взаємодії. Підлітки, які мають труднощі у спілкуванні, відчують невпевненість у собі або страх негативної оцінки, частіше переживають почуття самотності. Нерідко такі підлітки уникають активної соціальної взаємодії, стають замкненими та схильними до внутрішніх переживань [39, с. 58].

Самотність у підлітковому віці також може бути пов'язана із кризою особистісного розвитку. У цей період підліток переосмислює власні цінності, прагне самостійності та намагається зрозуміти самого себе. Такі внутрішні зміни можуть супроводжуватися відчуттям нерозуміння з боку інших людей та емоційної віддаленості від оточення [40, с. 137].

Переживання самотності у підлітковому віці часто супроводжується внутрішніми конфліктами та емоційною нестабільністю. Підлітки можуть одночасно прагнути близького спілкування та уникати його через страх бути неприйнятими або незрозумілими. Таке поєднання потреби у контакті з іншими людьми та невпевненості у собі створює внутрішню психологічну напругу, яка негативно впливає на емоційний стан особистості.

На думку дослідників, самотність у підлітковому віці нерідко виникає через труднощі у формуванні міжособистісних взаємин. Підлітки дуже чутливо реагують на оцінювання з боку однолітків, прагнуть бути прийнятими у колективі та відчувати власну значущість. Якщо підліток не знаходить підтримки або стикається з нерозумінням, це може сприяти формуванню відчуття емоційної ізоляції [41, с. 84].

Важливим чинником переживання самотності є рівень самооцінки особистості. Підлітки із низькою самооцінкою частіше відчують невпевненість у спілкуванні, бояться негативного ставлення до себе та схильні уникати активної взаємодії з іншими людьми. У результаті це може призводити до звуження кола спілкування та посилення внутрішнього почуття самотності [42, с. 117].

Самотність у підлітковому віці може проявлятися по-різному. Одні підлітки стають замкненими та уникають спілкування, інші – навпаки, намагаються приховати внутрішні переживання через демонстративну поведінку або надмірну соціальну активність. Однак незалежно від зовнішніх проявів, внутрішнє відчуття емоційної віддаленості негативно впливає на психологічне благополуччя особистості.

Дослідники зазначають, що тривале переживання самотності може сприяти розвитку негативних емоційних станів. У підлітків підвищується рівень тривожності, з'являється невдоволення собою, пригнічений настрій та відчуття внутрішньої спустошеності. У деяких випадках самотність може супроводжуватися втратою інтересу до навчання, соціальної активності або спілкування з оточенням [43, с. 65].

Особливу роль у переживанні самотності відіграють взаємини у сім'ї. Недостатня увага з боку батьків, конфлікти, емоційна холодність або відсутність підтримки можуть посилювати відчуття покинутості та емоційної незахищеності. Підліток, який не відчуває довіри та розуміння у сімейному середовищі, частіше переживає внутрішню ізолюваність та труднощі у встановленні близьких взаємин з іншими людьми [44, с. 102].

Значний вплив на емоційний стан підлітків має також середовище однолітків. У підлітковому віці дружба та соціальні контакти набувають особливого значення. Відсутність друзів, конфлікти у колективі або соціальне неприйняття можуть стати причиною сильних емоційних переживань. Підлітки, які відчувають себе самотніми у групі ровесників, часто стають більш тривожними та невпевненими у собі [45, с. 138].

У сучасному суспільстві проблема самотності підлітків ускладнюється впливом цифрового середовища. Незважаючи на широкі можливості онлайн-спілкування, соціальні мережі не завжди забезпечують реальну емоційну близькість. Навпаки, постійне порівняння себе з іншими людьми, залежність від схвалення у мережі та поверхневність комунікації можуть посилювати внутрішнє відчуття самотності [46, с. 53].

Психологи підкреслюють, що переживання самотності не завжди має виключно негативний характер. У певних випадках самотність може сприяти самопізнанню, переосмисленню життєвих цінностей та розвитку внутрішньої самостійності. Проте у підлітковому віці через емоційну нестабільність та

недостатній життєвий досвід самотність частіше супроводжується негативними переживаннями та психологічним дискомфортом [47, с. 94].

Таким чином, самотність у підлітковому віці є складним емоційним станом, який формується під впливом особистісних, соціальних та психологічних чинників. Особливості її переживання пов'язані з потребою підлітка у підтримці, прийнятті та емоційній близькості. Тривале переживання самотності може негативно впливати на емоційний стан, самооцінку та міжособистісні взаємини особистості.

Переживання самотності у підлітковому віці тісно пов'язане із процесом формування особистісної ідентичності. Підліток прагне зрозуміти власні цінності, визначити своє місце у суспільстві та знайти людей, які здатні його підтримати й зрозуміти. Саме у цей період виникає підвищена потреба в емоційній близькості та прийнятті з боку інших людей. Якщо така потреба залишається незадоволеною, у підлітка може формуватися відчуття внутрішньої порожнечі та емоційної віддаленості.

Науковці зазначають, що самотність часто супроводжується негативними емоційними переживаннями, серед яких тривога, сум, розчарування та невпевненість у собі. Для підлітків характерним є гостре сприйняття міжособистісних труднощів, тому навіть короточасні конфлікти або відсутність підтримки можуть викликати сильний психологічний дискомфорт [48, с. 71].

Особливістю підліткового віку є прагнення до емоційної незалежності від батьків та одночасне посилення потреби у підтримці однолітків. У цей період друзі стають важливим джерелом емоційного контакту та соціального схвалення. Відсутність довірливих взаємин або труднощі у спілкуванні можуть негативно впливати на психоемоційний стан підлітка та посилювати відчуття самотності [49, с. 108].

Важливу роль у виникненні самотності відіграє рівень комунікативних навичок особистості. Підлітки, яким складно встановлювати контакти,

висловлювати власні почуття або підтримувати взаємодію з іншими людьми, частіше переживають емоційну ізоляцію. Невпевненість у спілкуванні може призводити до уникнення соціальних ситуацій та звуження кола контактів.

Психологи також наголошують на взаємозв'язку між самотністю та емоційною вразливістю особистості. Підлітки, схильні до підвищеної тривожності або внутрішніх переживань, частіше відчують себе самотніми навіть у ситуаціях активного соціального оточення. Це пояснюється тим, що самотність має не лише зовнішній, а й глибокий внутрішній психологічний характер [50, с. 56].

Переживання самотності нерідко супроводжується змінами у поведінці підлітків. Одні можуть ставати більш замкненими, уникати спілкування та проводити багато часу наодинці із собою. Інші, навпаки, намагаються компенсувати внутрішнє почуття самотності через надмірну активність, прагнення привернути увагу або демонстративну поведінку. Такі реакції часто є способом психологічного захисту та спробою приховати внутрішні переживання [51, с. 127].

Суттєвий вплив на переживання самотності має рівень психологічної підтримки з боку сім'ї. Підлітки, які відчують підтримку, розуміння та емоційну близькість у родині, зазвичай легше долають труднощі та менш схильні до переживання ізолюваності. Натомість конфлікти у сім'ї, емоційна холодність або недостатня увага до переживань дитини можуть підсилювати внутрішнє почуття самотності [52, с. 89].

У сучасних умовах проблема самотності підлітків значно загострюється через вплив воєнного стану. Постійне психоемоційне напруження, тривожність, порушення звичного способу життя та соціальних контактів негативно впливають на емоційний стан особистості. Багато підлітків переживають страх за власне майбутнє, втрату почуття безпеки та невизначеність, що може посилювати внутрішнє відчуття самотності [53, с. 143].

Крім того, вимушене переміщення, дистанційне навчання або обмеження спілкування з друзями нерідко призводять до соціальної ізоляції. Підлітки втрачають звичне коло спілкування, що негативно позначається на їхньому психологічному благополуччі. У таких умовах самотність може ставати більш глибокою та тривалою.

Водночас психологічна підтримка та створення сприятливого емоційного середовища здатні зменшити негативний вплив самотності на особистість підлітка. Важливу роль відіграють довірливі стосунки у сім'ї, підтримка друзів, увага з боку педагогів та можливість відкрито висловлювати власні переживання. Саме соціальна підтримка допомагає підліткам відчувати власну значущість та долати емоційні труднощі [54, с. 97].

Отже, самотність у підлітковому віці є складним психологічним феноменом, який супроводжується різноманітними емоційними переживаннями та залежить від особливостей міжособистісних взаємин, самооцінки та соціального середовища. У сучасних умовах воєнного стану проблема переживання самотності підлітками набуває особливої актуальності та потребує підвищеної уваги з боку психологів і педагогів.

Самотність у підлітковому віці може мати як ситуативний, так і тривалий характер. Ситуативна самотність зазвичай виникає у відповідь на певні життєві обставини: конфлікти з друзями, зміну колективу, непорозуміння у сім'ї або труднощі адаптації до нових умов. У більшості випадків такі переживання є тимчасовими та поступово зникають після відновлення емоційного комфорту. Однак якщо самотність стає постійною, вона може негативно впливати на психічний розвиток підлітка та його ставлення до себе.

Тривале переживання самотності нерідко супроводжується почуттям емоційної спустошеності, невпевненості та зниженням інтересу до соціальної взаємодії. Підліток може втрачати мотивацію до навчання, уникати контактів

з іншими людьми та концентруватися переважно на власних переживаннях. Такі зміни негативно позначаються на емоційному стані особистості та можуть сприяти формуванню замкненості [48, с. 76].

Особливістю підліткового віку є підвищена потреба у розумінні та прийнятті. Саме тому підлітки дуже болісно переживають ситуації відчуження або неприйняття з боку однолітків. Відсутність близьких друзів або труднощі у встановленні довірливих взаємин можуть викликати відчуття власної непотрібності та соціальної ізоляції. У деяких випадках це призводить до формування негативного ставлення до себе та зниження самооцінки [41, с. 89].

На емоційне переживання самотності впливають також індивідуально-психологічні особливості підлітка. Рівень тривожності, емоційна чутливість, особливості темпераменту та здатність до саморегуляції визначають те, наскільки гостро особистість сприймає труднощі у спілкуванні та міжособистісних взаєминах. Більш вразливі підлітки частіше схильні до внутрішніх переживань та відчуття самотності навіть за наявності соціального оточення.

У сучасному інформаційному просторі проблема самотності підлітків набуває нових форм. Незважаючи на постійне використання соціальних мереж та цифрових засобів комунікації, багато підлітків відчують дефіцит справжнього емоційного контакту. Віртуальне спілкування не завжди забезпечує відчуття підтримки та близькості, тому нерідко лише посилює внутрішню ізолюваність особистості [46, с. 57].

Особливо гостро проблема самотності проявляється в умовах кризових життєвих ситуацій. Воєнний стан супроводжується підвищеним рівнем стресу, тривожності та невизначеності, що негативно впливає на емоційний стан підлітків. Постійне інформаційне навантаження, переживання за безпеку близьких людей та порушення звичного способу життя можуть сприяти

виникненню внутрішнього відчуття нестабільності та емоційної ізоляваності [53, с. 149].

Крім того, через війну багато підлітків стикаються з вимушеною зміною місця проживання, втратою друзів або звичного кола спілкування. Такі зміни ускладнюють процес соціальної адаптації та можуть викликати труднощі у встановленні нових міжособистісних контактів. У результаті підліток може почуватися самотнім навіть серед інших людей.

Водночас важливим чинником профілактики негативного переживання самотності є наявність емоційної підтримки та сприятливого психологічного середовища. Довірливі взаємини з батьками, підтримка друзів та можливість відкрито говорити про власні переживання допомагають підліткам легше долати емоційні труднощі та підтримувати психологічну рівновагу [54, с. 102].

Психологи підкреслюють, що своєчасна психологічна допомога та підтримка можуть значно зменшити негативний вплив самотності на розвиток особистості. Важливу роль відіграє формування у підлітків навичок ефективного спілкування, емоційної саморегуляції та позитивного ставлення до себе. Саме розвиток упевненості у собі та здатності будувати гармонійні взаємини є важливою умовою подолання самотності у підлітковому віці.

Отже, переживання самотності у підлітковому віці є складним емоційним процесом, який формується під впливом соціальних, психологічних та особистісних факторів. Самотність може негативно впливати на самооцінку, емоційний стан та соціальну адаптацію підлітка, особливо в умовах воєнного стану, коли рівень психоемоційного навантаження значно зростає.

Самотність у підлітковому віці нерідко супроводжується внутрішнім відчуттям нерозуміння та емоційної віддаленості від інших людей. Підліток може мати потребу у підтримці та спілкуванні, однак через невпевненість у собі або страх негативної оцінки не завжди здатний відкрито висловлювати

власні переживання. У результаті формується внутрішня замкненість, яка ще більше посилює відчуття ізольованості.

Дослідники підкреслюють, що переживання самотності впливає не лише на емоційний стан підлітка, а й на його поведінку та соціальну активність. Підлітки, які часто почуваються самотніми, можуть уникати спілкування, втрачати інтерес до колективної діяльності або ставати менш відкритими до нових знайомств. Такі зміни у поведінці нерідко ускладнюють процес соціальної адаптації та міжособистісної взаємодії [49, с. 114].

Самотність також тісно пов'язана із самооцінкою особистості. Підлітки, які негативно оцінюють себе, частіше сумніваються у власній значущості та бояться бути неприйнятими іншими людьми. Унаслідок цього вони можуть уникати активного спілкування та обмежувати соціальні контакти, що ще більше посилює внутрішнє переживання самотності [42, с. 123].

У підлітковому віці особливе значення має емоційна підтримка з боку оточення. Відчуття прийняття, довіри та розуміння допомагає особистості долати внутрішні переживання та підтримувати психологічну рівновагу. Якщо підліток має можливість відкрито говорити про власні почуття та отримує підтримку від близьких людей, ризик розвитку негативного переживання самотності значно зменшується.

Натомість дефіцит емоційного контакту може призводити до посилення тривожності, невпевненості та внутрішньої напруги. У деяких випадках підлітки починають відчувати себе «не такими, як усі», що негативно впливає на формування їхньої особистості та ставлення до себе. Особливо гостро такі переживання проявляються у ситуаціях соціального неприйняття або конфліктів з однолітками [48, с. 82].

Важливо зазначити, що переживання самотності у підлітковому віці часто поєднується із підвищеною емоційною чутливістю. Підлітки схильні глибоко переживати навіть незначні труднощі у взаєминах, а критика або

байдужість з боку інших людей можуть викликати сильний емоційний дискомфорт. Саме тому в цей період особливо важливими є підтримка та позитивний психологічний клімат у сім'ї та колективі.

У сучасних умовах воєнного стану проблема самотності підлітків стає ще більш актуальною. Війна негативно впливає на емоційний стан дітей та підлітків, сприяє зростанню тривожності, страху та психологічної нестабільності. Через постійне емоційне напруження підлітки можуть ставати більш замкненими, втрачати відчуття безпеки та віддалятися від соціального оточення [53, с. 151].

Важливим чинником посилення переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану стало тривале дистанційне навчання. Через обмеження безпосереднього спілкування з однолітками значна частина підлітків втратила можливість підтримувати звичні соціальні контакти, брати участь у колективній діяльності та відчувати емоційну підтримку з боку друзів. Онлайн-формат навчання часто супроводжувався відчуттям ізолюваності, емоційної віддаленості та зниженням рівня міжособистісної взаємодії.

Негативний вплив на психоемоційний стан підлітків також мали вимушене переміщення та евакуація. Зміна місця проживання, втрата звичного соціального середовища, розлука з друзями та необхідність адаптації до нових умов нерідко викликали почуття невпевненості, тривожності та емоційної нестабільності. Для багатьох підлітків такі зміни стали джерелом внутрішнього напруження та посилення переживання самотності.

Додатковим психотравмуючим фактором стали постійні повітряні тривоги, перебування в укриттях та тривале перебування у стані небезпеки. Умови воєнного стану формують у підлітків відчуття нестабільності, страху за власну безпеку та майбутнє, що негативно впливає на емоційний стан особистості та може сприяти розвитку внутрішньої ізолюваності.

Крім того, воєнні події нерідко порушують звичні соціальні зв'язки підлітків. Зміна місця проживання, дистанційне навчання, розлука з друзями або близькими людьми можуть викликати відчуття самотності навіть у тих підлітків, які раніше не мали труднощів у спілкуванні. Такі обставини ускладнюють процес психологічної адаптації та можуть негативно впливати на психоемоційний розвиток особистості.

Психологи наголошують, що важливим засобом подолання самотності є розвиток навичок ефективного спілкування та емоційної саморегуляції. Підлітки повинні мати можливість отримувати психологічну підтримку, вільно висловлювати свої почуття та брати участь у діяльності, яка сприяє соціальній взаємодії. Також важливим є формування позитивної самооцінки та впевненості у власних можливостях [54, с. 107].

Таким чином, самотність у підлітковому віці є складним емоційним переживанням, яке формується під впливом міжособистісних взаємин, особливостей самооцінки та соціального середовища. В умовах воєнного стану проблема переживання самотності набуває особливої актуальності, оскільки підвищений рівень стресу та соціальної нестабільності негативно впливають на емоційний стан підлітків та їхнє психологічне благополуччя.

Отже, проблема самотності у підлітковому віці є надзвичайно важливою для сучасної психологічної науки, оскільки саме в цей період особистість переживає складний етап формування самосвідомості, системи цінностей та міжособистісних взаємин. Потреба у спілкуванні, підтримці та емоційному прийнятті стає однією з провідних, а її незадоволення може призводити до виникнення почуття емоційної ізоляції та внутрішнього дискомфорту.

Самотність підлітків не обмежується лише відсутністю спілкування. Найчастіше вона проявляється у внутрішньому переживанні нерозуміння, браку підтримки та емоційної близькості. Підліток може перебувати серед однолітків або членів сім'ї, але водночас почуватися самотнім через

труднощі у встановленні довірливих взаємин або невпевненість у собі. Саме тому проблема самотності має глибокий психологічний характер та тісно пов'язана з особливостями емоційної сфери особистості [37, с. 131].

Важливу роль у переживанні самотності відіграє самооцінка підлітка. Особи із заниженою самооцінкою частіше відчують невпевненість у спілкуванні, бояться осуду або неприйняття з боку інших людей. Унаслідок цього вони можуть уникати активної соціальної взаємодії, ставати замкненими та концентруватися на власних переживаннях. Такі особливості поведінки нерідко призводять до посилення внутрішнього почуття самотності [42, с. 126].

Суттєвий вплив на емоційне переживання самотності має соціальне середовище підлітка. Атмосфера у сім'ї, взаємини з батьками, підтримка друзів та психологічний клімат у колективі можуть або зменшувати, або посилювати відчуття ізолюваності. Позитивна емоційна підтримка допомагає підліткам легше долати труднощі, тоді як конфлікти, байдужість або неприйняття здатні викликати внутрішню напругу та емоційний дискомфорт.

Особливої актуальності проблема самотності підлітків набуває в умовах воєнного стану. Постійний стрес, тривожність, нестабільність та порушення звичного способу життя негативно впливають на психоемоційний стан особистості. Підлітки змушені адаптуватися до нових умов життя, переживати за власну безпеку та майбутнє, що нерідко супроводжується підвищеним відчуттям внутрішньої ізолюваності [53, с. 156].

Крім того, воєнні події часто спричиняють порушення соціальних зв'язків. Вимушене переселення, дистанційне навчання, втрата звичного кола спілкування або тривала розлука з друзями можуть негативно позначатися на психологічному благополуччі підлітків. У таких умовах самотність може ставати більш глибокою та тривалою, впливати на самооцінку, емоційний стан та соціальну активність особистості.

Психологи наголошують, що важливою умовою подолання негативного переживання самотності є створення сприятливого психологічного середовища та підтримка підлітків з боку дорослих. Довірливі взаємини у сім'ї, підтримка з боку друзів, можливість відкрито висловлювати власні почуття та отримувати психологічну допомогу сприяють зниженню емоційної напруги та формуванню почуття психологічної безпеки [54, с. 112].

Не менш важливим є розвиток навичок комунікації та емоційної саморегуляції. Підлітки повинні вчитися конструктивно висловлювати свої переживання, підтримувати взаємини з іншими людьми та адекватно реагувати на труднощі у спілкуванні. Формування позитивної самооцінки, впевненості у власних силах та здатності до самоприйняття є важливими чинниками профілактики негативного переживання самотності.

Таким чином, самотність у підлітковому віці є складним психологічним феноменом, який виникає під впливом особистісних, соціальних та емоційних факторів. Її переживання пов'язане з потребою у підтримці, прийнятті та емоційній близькості. В умовах воєнного стану проблема самотності підлітків значно загострюється, що потребує підвищеної уваги з боку психологів, педагогів та батьків щодо створення умов для гармонійного психоемоційного розвитку особистості.

1.3. Вплив умов воєнного стану на психоемоційний стан та самооцінку підлітків

Сучасні умови воєнного стану в Україні суттєво впливають на психоемоційний стан населення, особливо дітей та підлітків. Постійне перебування у стані небезпеки, тривожне інформаційне середовище, зміна звичного способу життя та переживання за власну безпеку і близьких людей негативно позначаються на психологічному благополуччі особистості.

Підлітковий вік є особливо вразливим періодом, оскільки саме в цей час відбувається активне формування самосвідомості, емоційної сфери та самооцінки.

Воєнний стан створює для підлітків умови тривалого психоемоційного напруження. Постійний стрес, повітряні тривоги, інформація про бойові дії та невизначеність майбутнього можуть викликати у підлітків відчуття страху, тривожності та емоційної нестабільності. У багатьох випадках такі переживання супроводжуються труднощами концентрації уваги, порушенням сну, підвищеною дратівливістю та внутрішньою напругою [55, с. 74].

Науковці зазначають, що психіка підлітків є особливо чутливою до впливу кризових ситуацій. Через недостатній життєвий досвід та емоційну нестабільність підлітки не завжди здатні самотійно впоратися з сильними переживаннями. Саме тому тривалий вплив воєнних подій може негативно позначатися на емоційному стані особистості та її психологічному розвитку [56, с. 118].

Важливим наслідком впливу воєнного стану є підвищення рівня тривожності серед підлітків. Вони можуть постійно переживати страх за власне життя, безпеку членів сім'ї або майбутнє. У результаті формується відчуття невизначеності та емоційної нестабільності, що негативно впливає на психологічне благополуччя особистості. Особливо гостро такі переживання проявляються у підлітків, які безпосередньо стикалися з небезпечними подіями або вимушеним переміщенням [57, с. 93].

Воєнний стан також впливає на соціальні взаємини підлітків. Через дистанційне навчання, переїзди або втрату звичного кола спілкування багато підлітків стикаються з труднощами соціальної адаптації. Обмеження живого спілкування з друзями та однолітками може сприяти виникненню почуття самотності, емоційної ізоляваності та внутрішньої невпевненості.

Суттєвий вплив воєнні події мають і на самооцінку підлітків. У період підліткового віку самооцінка є нестійкою та значною мірою залежить від емоційного стану й соціального оточення. Постійне психоемоційне напруження, переживання стресу та порушення звичного способу життя можуть сприяти формуванню невпевненості у собі та негативного ставлення до власних можливостей [58, с. 127].

Психологи наголошують, що в умовах війни підлітки часто відчують втрату контролю над власним життям. Немоżliвість впливати на зовнішні обставини, постійна невизначеність та відсутність відчуття безпеки можуть викликати почуття безпорадності. Такі переживання негативно впливають на самооцінку особистості та можуть сприяти формуванню внутрішньої невпевненості [59, с. 61].

Особливо складно воєнний стан переживають підлітки, які були змушені змінити місце проживання або втратили звичне соціальне середовище. Адаптація до нових умов, труднощі у встановленні контактів та відсутність емоційної стабільності можуть сприяти виникненню почуття ізоляції та емоційного дискомфорту. У таких ситуаціях підлітки стають більш вразливими до негативних емоційних переживань та зниження самооцінки [60, с. 144].

Водночас важливу роль у підтримці психоемоційного стану підлітків відіграє сім'я та соціальне оточення. Підтримка з боку батьків, друзів та педагогів допомагає підліткам легше долати стресові ситуації та зберігати психологічну рівновагу. Наявність довірливих взаємин та емоційного контакту сприяє формуванню відчуття безпеки та позитивно впливає на самооцінку особистості.

Воєнний стан суттєво змінює умови життя підлітків та впливає на їхній емоційний розвиток. Постійне перебування у стані напруження, часті тривоги, інформаційний тиск та переживання за близьких людей створюють для підлітків ситуацію хронічного стресу. Через вікові особливості психіки

вони часто емоційно гостро реагують на небезпечні події та не завжди здатні самотійно впоратися з переживаннями.

Одним із найбільш поширених наслідків впливу воєнного стану є підвищення рівня тривожності у підлітків. Вони можуть переживати постійне відчуття небезпеки, страх за майбутнє та емоційну нестабільність. У багатьох випадках це проявляється у порушеннях сну, дратівливості, зниженні концентрації уваги та емоційній виснаженості [55, с. 81].

Психологи зазначають, що тривале перебування у стресових умовах негативно впливає на формування особистості підлітка. Постійне психоемоційне навантаження може призводити до внутрішньої невпевненості, підвищеної вразливості та втрати відчуття психологічної стабільності. Особливо гостро такі переживання проявляються у підлітків, які були свідками небезпечних подій або пережили вимушене переселення [56, с. 124].

Воєнний стан також впливає на систему міжособистісних взаємин підлітків. Через дистанційне навчання, переїзди або зміну соціального середовища багато підлітків втрачають звичне коло спілкування. Відсутність постійного контакту з друзями та однолітками може викликати відчуття самотності, емоційної ізоляції та труднощі соціальної адаптації.

Суттєвих змін зазнає і самооцінка підлітків. У підлітковому віці самооцінка є особливо чутливою до зовнішніх обставин та емоційних переживань. Воєнні події, нестабільність та відсутність почуття безпеки можуть формувати у підлітків невпевненість у власних можливостях, негативне ставлення до себе та відчуття безпорадності [57, с. 101].

Дослідники підкреслюють, що важливим фактором підтримки позитивної самооцінки є наявність емоційної підтримки та стабільного соціального середовища. Якщо підліток відчуває підтримку з боку батьків, друзів та педагогів, він легше адаптується до складних умов та краще

справляється з емоційними труднощами. Натомість дефіцит підтримки може посилювати внутрішню тривогу та емоційну нестабільність.

Умови війни також впливають на емоційну сферу особистості через постійний інформаційний тиск. Велика кількість негативної інформації, повідомлення про небезпечні події та невизначеність майбутнього можуть сприяти формуванню страху та песимістичного сприйняття реальності. Підлітки часто емоційно глибоко сприймають події, які відбуваються навколо, що негативно позначається на їхньому психоемоційному стані [60, с. 149].

Особливо складно переживають воєнний стан підлітки, які мають підвищену емоційну чутливість або низьку самооцінку. Вони більш схильні до тривожності, внутрішніх переживань та негативних емоційних реакцій. У деяких випадках це може призводити до замкненості, уникнення спілкування та зниження соціальної активності [58, с. 132].

Водночас важливу роль у збереженні психологічного благополуччя підлітків відіграє психологічна підтримка та створення безпечного емоційного середовища. Підлітки потребують можливості відкрито висловлювати власні переживання, отримувати підтримку та відчувати стабільність хоча б у найближчому соціальному оточенні. Саме позитивний емоційний контакт та підтримка допомагають зменшити негативний вплив стресових обставин на особистість [54, с. 116].

Таким чином, воєнний стан суттєво впливає на психоемоційний стан та самооцінку підлітків. Тривалий стрес, соціальна нестабільність та порушення звичного способу життя можуть сприяти розвитку тривожності, невпевненості у собі та емоційної ізоляваності. Саме тому проблема психологічної підтримки підлітків в умовах війни є надзвичайно актуальною та потребує особливої уваги з боку психологів, педагогів і батьків.

Важливим аспектом впливу воєнного стану на підлітків є порушення відчуття психологічної безпеки. У нормальних умовах саме відчуття

стабільності та захищеності створює основу для гармонійного розвитку особистості. Проте в умовах війни підлітки постійно стикаються з ситуаціями невизначеності, страху та емоційної напруги, що негативно впливає на їхній психоемоційний стан.

Підлітки часто емоційно гостро реагують на події, пов'язані з війною, навіть якщо безпосередньо не перебувають у зоні бойових дій. Постійне очікування небезпеки, переживання за близьких людей та інформаційне перенасичення можуть викликати відчуття внутрішньої тривоги та емоційного виснаження. У деяких випадках це супроводжується підвищеною дратівливістю, емоційною нестійкістю та труднощами самоконтролю [55, с. 89].

Воєнний стан також впливає на навчальну діяльність підлітків. Порушення звичного освітнього процесу, дистанційне навчання, часті повітряні тривоги та труднощі концентрації уваги можуть знижувати рівень навчальної мотивації та впевненості у власних здібностях. Для багатьох підлітків навчальні труднощі стають додатковим джерелом стресу та негативно впливають на самооцінку.

У підлітковому віці самооцінка значною мірою залежить від успішності, соціального статусу та оцінювання з боку оточення. Саме тому порушення звичного ритму життя та соціальних контактів можуть формувати у підлітків почуття невпевненості та сумнівів у власних можливостях [57, с. 106].

Особливий вплив війна має на емоційний стан підлітків, які пережили вимушене переселення або втрату звичного соціального середовища. Адаптація до нових умов життя часто супроводжується труднощами у встановленні контактів, переживанням самотності та внутрішнім емоційним дискомфортом. У результаті підлітки можуть ставати більш замкненими та вразливими до негативних переживань [60, с. 153].

Психологи наголошують, що в умовах тривалого стресу у підлітків може формуватися відчуття безпорадності. Вони починають сприймати навколишній світ як нестабільний та небезпечний, що негативно позначається на їхньому емоційному стані та психологічній стійкості. Особливо небезпечним є тривале накопичення негативних переживань без можливості їх відкрито висловлювати або отримувати підтримку.

Суттєвим фактором збереження психологічного благополуччя підлітків є підтримка з боку сім'ї. Саме сім'я створює для дитини базове відчуття емоційної безпеки та стабільності. Підтримка батьків, уважне ставлення до переживань підлітка та можливість відкрито говорити про власні страхи допомагають зменшити рівень тривожності та підтримувати позитивне ставлення до себе [52, с. 97].

Не менш важливу роль відіграє підтримка з боку освітнього середовища. Педагоги та практичні психологи можуть допомагати підліткам адаптуватися до складних умов, створювати атмосферу психологічної підтримки та сприяти розвитку емоційної стійкості. Особливо важливими є довірливе спілкування, емоційне прийняття та формування позитивної мотивації до навчання та саморозвитку.

У сучасних умовах психологічна допомога підліткам набуває особливої актуальності. Важливими напрямками підтримки є розвиток навичок емоційної саморегуляції, формування впевненості у власних силах та підтримка позитивної самооцінки. Підлітки повинні мати можливість отримувати допомогу у подоланні тривожності, страху та емоційної напруги, пов'язаних із воєнними подіями [56, с. 131].

Отже, воєнний стан має комплексний вплив на психоемоційний стан та самооцінку підлітків. Підвищений рівень тривожності, нестабільність, порушення соціальних контактів та емоційне напруження негативно впливають на психологічний розвиток особистості. Саме тому важливого значення набуває створення умов для психологічної підтримки підлітків та

формування у них емоційної стійкості в умовах сучасних соціальних викликів.

Умови воєнного стану суттєво впливають на процес соціалізації підлітків. Через постійні зміни у повсякденному житті, нестабільність та обмеження звичного спілкування підлітки нерідко стикаються з труднощами у формуванні міжособистісних взаємин. Для багатьох із них війна стала причиною втрати відчуття стабільності, що негативно позначається на емоційному стані та ставленні до себе.

Одним із наслідків тривалого психоемоційного напруження є зниження рівня впевненості у власних можливостях. Підлітки можуть починати сумніватися у власному майбутньому, втрачати мотивацію до саморозвитку та відчувати труднощі у прийнятті рішень. Усе це безпосередньо впливає на формування самооцінки та загальне психологічне благополуччя особистості [59, с. 69].

Важливо зазначити, що підлітковий вік характеризується підвищеною емоційною чутливістю. Саме тому навіть непрямий вплив воєнних подій може викликати у підлітків сильні переживання. Постійне емоційне напруження, інформація про небезпеку та переживання за рідних можуть сприяти виникненню страху, тривоги та емоційної нестабільності.

У деяких випадках підлітки намагаються приховувати власні переживання та емоції. Вони можуть уникати розмов про власний психологічний стан, ставати більш замкненими або, навпаки, проявляти дратівливість та агресивність. Такі реакції часто є наслідком внутрішнього емоційного перенапруження та психологічної втоми [55, с. 94].

Воєнний стан також впливає на формування життєвих цінностей та уявлень підлітків про навколишній світ. У ситуації постійної небезпеки у багатьох із них змінюється ставлення до майбутнього, з'являється відчуття нестабільності та невизначеності. Це може негативно позначатися на рівні оптимізму, емоційній активності та впевненості у собі.

Суттєвою проблемою є також емоційне виснаження підлітків. Тривале перебування у стані стресу може призводити до апатії, втрати інтересу до звичних занять та труднощів емоційного самоконтролю. Підлітки стають більш вразливими до негативних переживань та потребують додаткової психологічної підтримки [56, с. 139].

Водночас навіть у складних умовах війни важливим ресурсом психологічної стійкості залишається соціальна підтримка. Дружні взаємини, підтримка сім'ї та позитивне емоційне середовище допомагають підліткам краще справлятися зі стресом та зберігати відчуття власної значущості. Наявність людей, яким можна довіряти, позитивно впливає на емоційний стан та самооцінку особистості.

Психологи зазначають, що важливою умовою підтримки психічного здоров'я підлітків є можливість емоційного вираження. Підлітки повинні мати змогу відкрито говорити про свої переживання, страхи та емоції без осуду чи знецінення. Саме емоційна підтримка та прийняття допомагають зменшити внутрішню напругу та сприяють формуванню психологічної стійкості [54, с. 118].

Крім того, важливе значення має організація стабільного та безпечного середовища для підлітків. Навіть у складних умовах війни збереження режиму навчання, соціальної активності та міжособистісного спілкування позитивно впливає на психоемоційний стан особистості. Це допомагає підліткам підтримувати відчуття контролю над власним життям та знижує рівень тривожності.

Таким чином, умови воєнного стану мають значний вплив на психоемоційний стан та самооцінку підлітків. Тривалий стрес, нестабільність та порушення соціальних зв'язків можуть сприяти розвитку тривожності, емоційної вразливості та невпевненості у собі. Водночас своєчасна психологічна підтримка, позитивне соціальне оточення та формування

емоційної стійкості допомагають зменшити негативний вплив воєнних подій на розвиток особистості підлітка.

Важливою особливістю впливу воєнного стану на підлітків є те, що психоемоційні переживання можуть мати як короткочасний, так і тривалий характер. Якщо стресові ситуації повторюються постійно, емоційне напруження накопичується та поступово виснажує психіку підлітка. У результаті можуть виникати труднощі емоційної саморегуляції, зниження активності, підвищена втомлюваність та негативне ставлення до себе.

Для підлітків особливо важливим є відчуття стабільності та прогнозованості життя. В умовах війни звичний ритм життя часто порушується: змінюється навчальний процес, обмежується спілкування, виникають труднощі адаптації до нових умов. Такі зміни можуть викликати внутрішнє відчуття нестабільності та негативно впливати на самооцінку особистості [57, с. 112].

Психологи зазначають, що в умовах тривалого стресу підлітки можуть по-різному реагувати на воєнні події. Одні стають більш тривожними та замкненими, інші — дратівливими або емоційно нестійкими. У деяких випадках спостерігається зниження мотивації до навчання, втрата інтересу до звичних занять та труднощі у спілкуванні з оточенням.

Воєнний стан також впливає на емоційне сприйняття підлітками самих себе. Через постійне психоемоційне навантаження вони можуть відчувати невпевненість у власних силах, сумніватися у своїх можливостях та втрачати відчуття особистісної стабільності. Особливо це стосується підлітків із підвищеною емоційною чутливістю або нестійкою самооцінкою [58, с. 138].

Суттєву роль у збереженні психологічного благополуччя відіграє підтримка соціального оточення. Підлітки, які мають можливість отримувати емоційну підтримку, відкрито спілкуватися про власні переживання та відчувати розуміння з боку близьких людей, легше адаптуються до складних

умов. Саме підтримка допомагає формувати відчуття психологічної безпеки та позитивно впливає на самооцінку особистості.

Не менш важливим є вплив воєнного стану на рівень соціальної активності підлітків. Через обмеження спілкування, дистанційне навчання або зміну місця проживання багато підлітків стикаються з труднощами встановлення нових контактів. У результаті може посилюватися почуття ізоляції та емоційної самотності [60, с. 158].

У сучасних умовах особливого значення набуває психологічна допомога підліткам. Важливими напрямками підтримки є розвиток навичок подолання стресу, формування позитивного ставлення до себе та підтримка емоційної стабільності. Психологічна підтримка повинна бути спрямована не лише на зменшення рівня тривожності, а й на розвиток упевненості у власних силах та здатності адаптуватися до складних життєвих обставин [55, с. 97].

Психологи наголошують, що важливо створювати для підлітків умови, у яких вони можуть відчувати емоційну безпеку та соціальну підтримку. Позитивна атмосфера у сім'ї, підтримка з боку педагогів та можливість підтримувати спілкування з ровесниками допомагають зменшити негативний вплив воєнного стану на психіку підлітка.

Отже, воєнний стан має значний вплив на психоемоційний стан та самооцінку підлітків. Підвищена тривожність, емоційна нестабільність, порушення соціальних контактів та відчуття невизначеності можуть негативно позначатися на психологічному розвитку особистості. Саме тому важливого значення набуває своєчасна психологічна підтримка підлітків та створення умов для збереження їхнього емоційного благополуччя і позитивної самооцінки.

Висновки до розділу 1

У першому розділі магістерської роботи було здійснено теоретичний аналіз проблеми впливу самооцінки на емоційне переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану. Проведене дослідження наукової літератури дало можливість визначити основні психологічні підходи до розуміння самооцінки, самотності та особливостей психоемоційного розвитку підлітків у сучасних умовах.

У ході аналізу було встановлено, що самооцінка є важливою складовою структури особистості, яка визначає ставлення людини до себе, власних можливостей та результатів діяльності. У підлітковому віці самооцінка характеризується нестійкістю, підвищеною чутливістю до оцінювання з боку оточення та значною залежністю від міжособистісних взаємин. Встановлено, що адекватна самооцінка сприяє розвитку впевненості у собі, емоційної стійкості та успішної соціальної адаптації, тоді як низька самооцінка може призводити до невпевненості, тривожності та труднощів у спілкуванні.

У процесі теоретичного дослідження було проаналізовано поняття самотності та особливості її емоційного переживання у підлітковому віці. Визначено, що самотність є складним психологічним станом, який супроводжується переживанням емоційної ізолюваності, нестачі підтримки та труднощів встановлення довірливих взаємин з іншими людьми. З'ясовано, що підлітки особливо чутливі до переживання самотності через потребу у спілкуванні, прийнятті та соціальному схваленні.

Також було встановлено, що важливим чинником формування переживання самотності є рівень самооцінки особистості. Підлітки із низькою самооцінкою частіше демонструють емоційну невпевненість, замкненість та труднощі міжособистісної взаємодії, що сприяє виникненню переживання самотності та внутрішньої ізолюваності.

У ході дослідження було визначено, що умови воєнного стану суттєво впливають на психоемоційний стан підлітків. Підвищений рівень тривожності, емоційне напруження, порушення звичних соціальних контактів та нестабільність соціального середовища негативно впливають на самооцінку особистості та можуть посилювати переживання самотності. Встановлено, що підлітки в умовах воєнного стану потребують особливої психологічної підтримки, емоційної безпеки та позитивного соціального середовища. Отже, теоретичний аналіз проблеми дозволив зробити висновок про існування взаємозв'язку між самооцінкою та емоційним переживанням самотності у підлітків. Низький рівень самооцінки є одним із чинників посилення емоційної ізоляції та труднощів соціальної адаптації, тоді як адекватна самооцінка сприяє формуванню психологічної стійкості та позитивного емоційного благополуччя особистості.

РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ САМООЦІНКИ НА ЕМОЦІЙНЕ ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Організація та методи емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження впливу самооцінки на емоційне переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану проводилося з метою виявлення особливостей взаємозв'язку між рівнем самооцінки та характером переживання самотності у підлітковому віці. Актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах воєнного стану значно зростає рівень психоемоційного навантаження на підлітків, що може негативно впливати на їхню самооцінку, емоційну стабільність та міжособистісні взаємини.

Базою проведення емпіричного дослідження став один із закладів загальної середньої освіти міста Біла Церква Київської області. У дослідженні взяли участь 82 підлітки віком від 14 до 16 років, серед яких 44 дівчини та 38 хлопців. Вибір саме підліткового віку зумовлений тим, що цей період характеризується активним формуванням самосвідомості, нестійкістю емоційної сфери, підвищеною чутливістю до соціальних впливів та особливою потребою у міжособистісному спілкуванні.

В емпіричному дослідженні взяли участь 82 підлітки віком 14–16 років, серед яких 46 дівчат та 36 хлопців. Усі респонденти навчалися у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану. Частина підлітків (58 осіб) певний період навчалася дистанційно, що було пов'язано з безпековою ситуацією та повітряними тривогами. Крім того, 21 респондент мав досвід вимушеного переміщення або тимчасової зміни місця проживання через воєнні дії. Учасники дослідження перебували у різних соціально-психологічних умовах, що дало можливість більш комплексно проаналізувати особливості переживання самотності та рівень самооцінки підлітків в умовах воєнного стану.

Таблиця 2.1.1

Характеристика вибірки дослідження

Показник	Кількість
Загальна кількість респондентів	82
Дівчата	46
Хлопці	36
Навчалися дистанційно	58
Мали досвід переміщення	21
Вік	14–16 років

Дослідження проводилося упродовж лютого–березня 2026 року та складалося з кількох етапів. На першому етапі було здійснено теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми самооцінки та переживання самотності у підлітковому віці. Це дало можливість визначити основні теоретичні підходи до вивчення зазначених психологічних феноменів та обрати відповідний психодіагностичний інструментарій.

Другий етап передбачав організацію та проведення психодіагностичного дослідження. Учасникам було пояснено мету дослідження, забезпечено добровільність участі та конфіденційність отриманих результатів. Дослідження проводилося у груповій формі в умовах навчального середовища та не викликало труднощів у респондентів.

На третьому етапі здійснювалася обробка та аналіз отриманих результатів. Отримані дані були систематизовані, проаналізовані та використані для визначення взаємозв'язку між рівнем самооцінки та особливостями емоційного переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану.

Для досягнення поставленої мети було використано комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження. Серед теоретичних методів застосовувалися аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація наукової літератури з проблеми дослідження. Використання цих методів дозволило

визначити психологічні особливості самооцінки та самотності у підлітковому віці, а також обґрунтувати вибір психодіагностичних методик.

Основними емпіричними методами дослідження стали психодіагностичні методики, спрямовані на визначення рівня самооцінки та особливостей переживання самотності підлітків. Для дослідження самооцінки було використано методику діагностики самооцінки особистості Дембо–Рубінштейн. Дана методика є однією з найбільш поширених у психологічній практиці та дозволяє визначити рівень самооцінки, рівень домагань та ступінь задоволеності собою.

Методика Дембо–Рубінштейн ґрунтується на самооцінюванні підлітками власних якостей та можливостей за певними шкалами. Досліджуваним пропонувалося оцінити себе за такими параметрами, як упевненість у собі, комунікабельність, характер, здібності та рівень щастя. Отримані результати дали можливість визначити особливості ставлення підлітків до самих себе та рівень сформованості їхньої самооцінки.

Для дослідження рівня переживання самотності було використано методику діагностики суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела та М. Фергюсона. Методика дозволяє визначити рівень емоційного переживання самотності та особливості сприйняття особистістю власних соціальних взаємин. Досліджувані відповідали на запитання, які стосувалися їхнього емоційного стану, відчуття підтримки та рівня задоволеності міжособистісними контактами.

Крім основних психодіагностичних методик, у процесі дослідження використовувалося спостереження за емоційними реакціями та особливостями поведінки підлітків під час виконання завдань. Це дозволило отримати додаткову інформацію про рівень емоційної відкритості досліджуваних, їхню зацікавленість у дослідженні та особливості міжособистісної взаємодії у групі.

Під час проведення дослідження було враховано вікові та психологічні особливості підлітків. Усі методики добиралися з урахуванням доступності формулювань, зрозумілості запитань та відповідності віковим можливостям респондентів. Це сприяло отриманню більш достовірних результатів та забезпечило активну участь підлітків у дослідженні.

Важливою умовою проведення емпіричного дослідження було створення сприятливої психологічної атмосфери. Підліткам було пояснено, що результати дослідження є конфіденційними та використовуватимуться виключно в узагальненому вигляді. Такий підхід сприяв зниженню емоційного напруження та підвищенню щирості відповідей респондентів.

З метою більш повного дослідження психоемоційного стану підлітків було проведено коротке анкетування, яке дозволило з'ясувати особливості переживання ними умов воєнного стану. Зокрема, увага приділялася змінам емоційного стану, рівню тривожності, труднощам у спілкуванні та особливостям адаптації до сучасних умов життя.

У процесі анкетування частина підлітків зазначила, що відчуває постійне емоційне напруження через воєнні події, переживає за безпеку рідних та майбутнє. Також було виявлено, що багато підлітків стали більш тривожними, емоційно вразливими та менш упевненими у собі. Окремі респонденти відзначали труднощі у спілкуванні з однолітками та відчуття емоційної ізоляції.

Для більшої наочності організацію емпіричного дослідження можна представити у вигляді таблиці.

Таблиця 2.1.2

Організація емпіричного дослідження

Етап дослідження	Зміст роботи	Методики	Тривалість	Обробка результатів
Підготовчий	Аналіз наукової літератури та підбір	Теоретичний аналіз	2 тижні	Узагальнення даних

	методик			
Діагностичний	Дослідження рівня самооцінки підлітків	Методика Дембо-Рубінштейн	20 хв	Кількісний аналіз
Дослідження самотності	Визначення рівня переживання самотності	Методика UCLA	15 хв	Кореляційний аналіз
Аналітичний	Обробка та інтерпретація результатів	Методи математичної статистики	1 тиждень	Excel, Pearson

Під час дослідження було дотримано основних етичних принципів психологічної роботи. Участь підлітків у дослідженні була добровільною, а отримані результати не розголошувалися стороннім особам. Особлива увага приділялася емоційному стану учасників та недопущенню психологічного дискомфорту під час виконання методик.

Для обробки отриманих результатів використовувалися методи кількісного та якісного аналізу даних. Кількісний аналіз дозволив визначити рівні самооцінки та переживання самотності у досліджуваних, а також виявити загальні тенденції серед підлітків. Якісний аналіз був спрямований на інтерпретацію отриманих результатів та визначення психологічних особливостей переживання самотності в умовах воєнного стану.

Особливу увагу було приділено дослідженню взаємозв'язку між рівнем самооцінки та переживанням самотності. Передбачалося, що підлітки із заниженою самооцінкою будуть більш схильними до переживання емоційної самотності, невпевненості у спілкуванні та внутрішньої ізоляваності. Саме перевірка цього припущення стала одним із ключових завдань емпіричного дослідження.

Таким чином, організація дослідження та використаний психодіагностичний інструментарій дали можливість комплексно дослідити особливості самооцінки та емоційного переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану. Використані методи забезпечили отримання

достатнього обсягу інформації для подальшого аналізу та інтерпретації результатів дослідження.

Важливим аспектом емпіричного дослідження стало визначення психологічних особливостей підлітків, які перебувають в умовах підвищеного емоційного навантаження через воєнний стан. У процесі проведення діагностики було помітно, що значна частина респондентів проявляла тривожність, емоційну напруженість та невпевненість під час відповідей на окремі запитання. Особливо це стосувалося тверджень, пов'язаних із переживанням самотності, ставленням до себе та взаєминами з однолітками.

У дослідженні взяли участь 82 підлітки віком від 14 до 16 років, серед яких 44 дівчини та 38 хлопців. Збільшення кількості респондентів дозволило більш об'єктивно проаналізувати особливості взаємозв'язку між самооцінкою та емоційним переживанням самотності у підлітковому віці, а також отримати більш узагальнені результати дослідження.

Під час проведення дослідження було встановлено, що для значної частини підлітків характерним є підвищений рівень емоційного напруження, пов'язаний із впливом воєнного стану. Частина респондентів зазначала, що останнім часом вони стали більш тривожними, емоційно вразливими та менш упевненими у власних силах. Також окремі підлітки повідомляли про труднощі у спілкуванні, відчуття емоційної віддаленості та нестачу підтримки з боку оточення.

Для більш детального аналізу результатів дослідження було здійснено розподіл респондентів за рівнями самооцінки.

Таблиця 2.1.3

Розподіл підлітків за рівнем самооцінки

Рівень самооцінки	Кількість осіб	Відсоток
Високий	18	22%

Середній	39	48%
Низький	25	30%

Отримані результати свідчать про те, що майже половина досліджуваних підлітків має середній рівень самооцінки. Водночас у 30% респондентів було виявлено низький рівень самооцінки, що може свідчити про наявність невпевненості у собі, труднощів самосприйняття та емоційної нестабільності. Високий рівень самооцінки продемонструвала менша частина учасників дослідження.

У процесі аналізу результатів дослідження самотності було встановлено, що значна кількість підлітків періодично переживає почуття емоційної ізоляції та нестачі підтримки. Частина респондентів зазначала, що їм складно відкрито говорити про власні переживання та підтримувати довірливі взаємини з іншими людьми.

Таблиця 2.1.4

Розподіл підлітків за рівнем переживання самотності

Рівень самотності	Кількість осіб	Відсоток
Високий	27	33%
Середній	38	46%
Низький	17	21%

Результати дослідження показали, що найбільша кількість підлітків має середній рівень переживання самотності. Разом із тим третина респондентів продемонструвала високий рівень емоційного переживання самотності, що свідчить про наявність психологічного дискомфорту, труднощів міжособистісної взаємодії та недостатнього відчуття емоційної підтримки.

Порівняльний аналіз отриманих результатів дозволив встановити певну закономірність між рівнем самооцінки та переживанням самотності. Підлітки із низькою самооцінкою значно частіше демонстрували високий рівень переживання самотності, тоді як респонденти із більш адекватною та

високою самооцінкою рідше відчували емоційну ізолюваність та труднощі у спілкуванні.

Також було встановлено, що підлітки із низькою самооцінкою більш схильні до тривожності, невпевненості у міжособистісних контактах та переживання емоційного дискомфорту. У багатьох випадках вони уникали активного спілкування, мали труднощі у висловленні власних емоцій та потребували підтримки з боку оточення.

Отримані результати підтверджують актуальність проблеми впливу самооцінки на емоційне переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану. Підвищений рівень психоемоційного навантаження, нестабільність соціального середовища та тривалі стресові обставини можуть негативно впливати на ставлення підлітків до себе та їхнє психологічне благополуччя.

Для більш глибокого аналізу результатів дослідження було здійснено порівняння показників самооцінки та рівня переживання самотності серед респондентів. Аналіз отриманих даних показав, що між зазначеними показниками простежується чіткий взаємозв'язок: підлітки із низькою самооцінкою значно частіше демонстрували високий рівень переживання самотності та емоційної ізолюваності.

У процесі дослідження було встановлено, що підлітки з адекватною або високою самооцінкою зазвичай характеризуються більшою впевненістю у спілкуванні, легше встановлюють міжособистісні контакти та менш гостро переживають труднощі соціальної взаємодії. Такі респонденти частіше зазначали, що мають друзів, можуть відкрито висловлювати власні думки та отримують достатню емоційну підтримку з боку оточення.

Натомість підлітки із низькою самооцінкою частіше повідомляли про труднощі у спілкуванні, невпевненість у собі та страх негативної оцінки з боку інших людей. Для них характерними були підвищена тривожність, внутрішня напруга та схильність до емоційної замкненості. Такі особливості

негативно впливали на їхні міжособистісні взаємини та сприяли посиленню переживання самотності.

Для більшої наочності взаємозв'язок між рівнем самооцінки та переживанням самотності було узагальнено у таблиці.

Таблиця 2.1.5

Взаємозв'язок самооцінки та переживання самотності підлітків

Рівень самооцінки	Високий рівень самотності	Середній рівень самотності	Низький рівень самотності
Високий	3	8	7
Середній	10	21	8
Низький	14	9	2

Аналіз даних таблиці свідчить про те, що серед підлітків із низькою самооцінкою переважає високий рівень переживання самотності. Водночас респонденти із високою самооцінкою значно рідше демонстрували виражене почуття емоційної ізоляції. Це дозволяє зробити висновок про наявність взаємозв'язку між особливостями самооцінки та емоційним переживанням самотності у підлітковому віці.

У ході дослідження також було виявлено, що умови воєнного стану посилюють емоційні переживання підлітків та впливають на їхнє психологічне благополуччя. Значна частина респондентів зазначала, що останнім часом відчуває підвищену тривожність, емоційну нестабільність та труднощі у підтриманні позитивного емоційного стану. Частина підлітків повідомляла про страх за власне майбутнє та переживання через воєнні події.

Крім того, було встановлено, що деякі підлітки стали менш активними у соціальному житті, рідше спілкуються з друзями та частіше відчувають потребу побути наодинці. Такі зміни можуть свідчити про психологічне виснаження та труднощі емоційної адаптації до умов воєнного стану.

У процесі спостереження за поведінкою респондентів під час виконання методик було помітно, що підлітки із високим рівнем переживання самотності частіше проявляли невпевненість у відповідях, тривалий час обдумували запитання та демонстрували емоційну стриманість. Натомість підлітки із більш позитивною самооцінкою були більш відкритими до взаємодії та спокійніше реагували на діагностичні завдання.

Отримані результати свідчать про те, що в умовах воєнного стану проблема психологічного благополуччя підлітків набуває особливої актуальності. Підвищений рівень стресу, соціальна нестабільність та емоційне напруження можуть негативно впливати на самооцінку особистості та посилювати переживання самотності.

Таким чином, результати емпіричного дослідження підтверджують існування взаємозв'язку між самооцінкою та емоційним переживанням самотності у підлітків. Низька самооцінка сприяє формуванню невпевненості у собі, труднощів соціальної взаємодії та підвищеного рівня емоційної ізоляції, що особливо загострюється в умовах воєнного стану.

Проведене емпіричне дослідження дозволило більш детально проаналізувати психологічні особливості підлітків в умовах воєнного стану та визначити характер впливу самооцінки на емоційне переживання самотності. Отримані результати свідчать про те, що більшість респондентів тією чи іншою мірою відчують емоційне напруження, пов'язане із сучасними соціальними умовами, а також потребують підтримки та стабільного емоційного середовища.

У процесі аналізу результатів було встановлено, що підлітки із низькою самооцінкою частіше демонструють підвищену тривожність, невпевненість у спілкуванні та схильність до внутрішніх переживань. Для них характерними є труднощі у встановленні довірливих взаємин, страх негативної оцінки та відчуття емоційної ізоляції. У багатьох випадках такі респонденти

зазначали, що їм складно відкрито висловлювати власні почуття та звертатися по підтримку до інших людей.

Підлітки із середнім рівнем самооцінки загалом демонстрували більш стабільний емоційний стан, однак у стресових ситуаціях також могли переживати невпевненість та труднощі емоційної адаптації. Частина респондентів цієї групи відзначала періодичне відчуття самотності, особливо в ситуаціях конфліктів, соціального нерозуміння або емоційного напруження, пов'язаного з воєнними подіями.

Респонденти з високим рівнем самооцінки частіше проявляли впевненість у собі, були більш відкритими у спілкуванні та менш схильними до вираженого переживання самотності. Такі підлітки легше встановлювали міжособистісні контакти, активніше взаємодіяли з оточенням та демонстрували вищий рівень емоційної стійкості навіть в умовах підвищеного психоемоційного навантаження.

У ході дослідження було також виявлено, що умови воєнного стану значно впливають на емоційний стан підлітків незалежно від рівня їхньої самооцінки. Значна кількість респондентів повідомляла про підвищений рівень тривожності, страх за майбутнє, емоційну втому та труднощі концентрації уваги. Частина підлітків зазначала, що через постійне напруження їм стало складніше підтримувати позитивний настрій та мотивацію до навчання.

Особливо помітним виявився вплив порушення звичних соціальних контактів. Деякі підлітки повідомляли про труднощі у підтриманні дружніх взаємин через дистанційне навчання, переїзди або зміну соціального середовища. Це негативно позначалося на їхньому емоційному стані та сприяло виникненню почуття самотності.

Аналіз результатів дослідження дозволяє зробити висновок про те, що самооцінка є важливим чинником психологічного благополуччя підлітків. Від рівня сформованості самооцінки значною мірою залежить характер

переживання самотності, особливості міжособистісної взаємодії та здатність особистості адаптуватися до складних життєвих умов.

Отримані результати підтверджують необхідність психологічної підтримки підлітків в умовах воєнного стану. Особливу увагу доцільно приділяти розвитку позитивної самооцінки, формуванню навичок емоційної саморегуляції та створенню сприятливого соціально-психологічного середовища. Важливими напрямками роботи є також профілактика емоційної ізоляції, підтримка міжособистісного спілкування та розвиток упевненості у власних силах.

Таким чином, результати емпіричного дослідження підтвердили існування взаємозв'язку між самооцінкою та емоційним переживанням самотності підлітків в умовах воєнного стану. Низький рівень самооцінки супроводжується більш вираженим переживанням самотності, емоційною нестабільністю та труднощами соціальної адаптації, тоді як адекватна самооцінка сприяє формуванню психологічної стійкості та позитивному емоційному самопочуттю підлітків.

2.2. Дослідження рівня самооцінки та особливостей переживання самотності у підлітків

З метою визначення особливостей самооцінки та рівня переживання самотності у підлітків було проведено аналіз результатів психодіагностичного дослідження, отриманих за допомогою методики Дембо–Рубінштейн та методики діагностики суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела та М. Фергюсона. У дослідженні взяли участь 82 підлітки віком від 14 до 16 років. Аналіз результатів дослідження показав, що 37% підлітків продемонстрували занижений рівень самооцінки, 44% – середній рівень та 19% – високий рівень самооцінки. Підлітки із низькою самооцінкою частіше виявляли невпевненість у собі, труднощі у спілкуванні

та схильність до внутрішніх переживань. Дослідження особливостей переживання самотності засвідчило, що високий рівень самотності спостерігався у 34% респондентів, середній – у 46%, а низький – у 20% підлітків. Респонденти з високим рівнем переживання самотності частіше відзначали відчуття емоційної ізоляваності, недостатності підтримки та труднощі у встановленні довірливих міжособистісних взаємин.

Отримані результати свідчать про те, що в умовах воєнного стану значна частина підлітків перебуває у стані підвищеного психоемоційного напруження, що негативно впливає на їхню самооцінку, емоційний стан та соціальну адаптацію.

Таблиця 2.2.1

Результати дослідження рівня самооцінки та переживання самотності підлітків

Рівень	Самооцінка	Самотність
Високий	19%	34%
Середній	44%	46%
Низький	37%	20%

На першому етапі було проаналізовано результати діагностики самооцінки підлітків. Аналіз отриманих даних показав, що рівень самооцінки респондентів є неоднорідним та має певні відмінності залежно від особливостей емоційного стану та соціальної адаптації підлітків.

Таблиця 2.2.2

Загальні показники рівня самооцінки підлітків

Рівень самооцінки	Кількість осіб	Відсоток
Високий	18	22%

Середній	39	48%
Низький	25	30%

Отримані результати свідчать про те, що найбільша кількість респондентів має середній рівень самооцінки. Такі підлітки загалом адекватно оцінюють власні можливості, однак у складних життєвих ситуаціях можуть проявляти невпевненість та емоційну нестабільність. Водночас майже третина досліджуваних продемонструвала низький рівень самооцінки, що вказує на наявність труднощів у самосприйнятті, невпевненості у собі та підвищеної залежності від думки оточення.

Підлітки із високим рівнем самооцінки характеризувалися більшою впевненістю у власних силах, активністю у спілкуванні та позитивним ставленням до себе. Під час проведення дослідження вони демонстрували емоційну відкритість, швидше відповідали на запитання та менш гостро реагували на ситуації оцінювання.

Натомість респонденти із низьким рівнем самооцінки частіше проявляли невпевненість, тривожність та емоційну стриманість. У процесі виконання методик вони довше обдумували відповіді, уникали категоричних тверджень щодо власних якостей та нерідко сумнівалися у правильності власних відповідей. Це може свідчити про внутрішню невпевненість та нестабільність самосприйняття.

Для більш детального аналізу результатів самооцінки було визначено особливості оцінювання підлітками окремих особистісних характеристик.

Таблиця 2.2.3

Середні показники самооцінки за окремими шкалами

Шкала	Середній показник
Упевненість у собі	6,1
Комунікабельність	6,4
Характер	6,7
Здібності	6,3
Відчуття щастя	5,8

--	--

Отримані результати показали, що найнижчі показники спостерігаються за шкалою «Відчуття щастя», що може бути пов'язано із впливом воєнного стану, підвищеним рівнем тривожності та емоційної нестабільності серед підлітків. Водночас дещо вищі результати були зафіксовані за шкалою «Характер», що свідчить про відносно позитивне оцінювання підлітками власних особистісних якостей.

У ході дослідження було помітно, що частина підлітків схильна занижувати оцінку власних можливостей та досягнень. Такі респонденти часто демонстрували невпевненість під час відповідей та висловлювали сумніви щодо власної успішності, комунікативних здібностей та соціальної значущості. Особливо це проявлялося у підлітків, які відзначали підвищений рівень тривожності та труднощі у спілкуванні з однолітками.

Таким чином, результати дослідження самооцінки свідчать про наявність значної кількості підлітків із нестійким або заниженим ставленням до себе, що може негативно впливати на їхній емоційний стан та особливості міжособистісної взаємодії.

На наступному етапі емпіричного дослідження було здійснено аналіз результатів діагностики рівня переживання самотності у підлітків за методикою Д. Рассела та М. Фергюсона. Основною метою даного етапу стало визначення особливостей емоційного переживання самотності, рівня емоційної ізоляваності та задоволеності підлітків міжособистісними взаєминами.

У процесі аналізу результатів було встановлено, що значна частина респондентів тією чи іншою мірою переживає почуття самотності та емоційної віддаленості від інших людей. Частина підлітків зазначала, що інколи відчуває нестачу підтримки, труднощі у спілкуванні або нерозуміння з боку оточення. Особливо часто такі переживання проявлялися у ситуаціях емоційного напруження або конфліктів із ровесниками.

Таблиця 2.2.4

Загальні показники рівня переживання самотності у підлітків

Рівень самотності	Кількість осіб	Відсоток
Високий	27	33%
Середній	38	46%
Низький	17	21%

Отримані результати показали, що найбільша кількість підлітків має середній рівень переживання самотності. Такі респонденти періодично відчують емоційну ізолюваність, однак здатні підтримувати соціальні контакти та адаптуватися до міжособистісної взаємодії. Водночас третина досліджуваних продемонструвала високий рівень переживання самотності, що свідчить про наявність емоційного дискомфорту та труднощів у соціальному спілкуванні.

Підлітки із високим рівнем переживання самотності частіше повідомляли про відчуття нерозуміння, нестачу емоційної підтримки та труднощі у встановленні довірливих взаємин. Для них були характерними підвищена тривожність, емоційна замкненість та невпевненість у спілкуванні з іншими людьми.

Респонденти із низьким рівнем переживання самотності, навпаки, демонстрували більш позитивне ставлення до міжособистісних взаємин, відкритість до спілкування та наявність емоційної підтримки з боку друзів або членів сім'ї. Такі підлітки легше адаптувалися до соціального середовища та рідше відчували емоційну ізолюваність.

Для більш детального аналізу було визначено основні емоційні прояви, які супроводжують переживання самотності у підлітків.

Таблиця 2.2.5

Основні емоційні прояви переживання самотності у підлітків

Емоційні прояви	Кількість	Відсоток
------------------------	------------------	-----------------

	респондентів	
Тривожність	49	60%
Відчуття емоційної ізолюваності	43	52%
Невпевненість у спілкуванні	38	46%
Знижений настрій	35	43%
Замкненість	31	38%

Отримані результати свідчать про те, що найбільш поширеним емоційним проявом переживання самотності серед підлітків є тривожність. Багато респондентів відзначали внутрішнє напруження, переживання щодо ставлення оточення та страх бути незрозумілими або неприйнятими іншими людьми.

Також значна кількість підлітків повідомляла про відчуття емоційної ізолюваності. Незважаючи на наявність спілкування з ровесниками, деякі респонденти зазначали, що їм складно відчувати справжню емоційну близькість та довіру у взаєминах. Це може свідчити про недостатній рівень психологічної підтримки та труднощі у формуванні довірливих контактів.

У процесі дослідження було встановлено, що переживання самотності у багатьох випадках супроводжується зниженням соціальної активності. Частина підлітків уникала активного спілкування, рідше брала участь у колективних заходах та віддавала перевагу перебуванню наодинці із собою. Такі особливості поведінки можуть бути наслідком внутрішньої невпевненості та емоційного виснаження.

Отже, результати дослідження свідчать про значне поширення переживання самотності серед підлітків в умовах воєнного стану. Підвищений рівень тривожності, емоційної ізолюваності та труднощів міжособистісної взаємодії негативно впливає на психологічне благополуччя підлітків та потребує подальшого вивчення.

Для більш повного дослідження особливостей переживання самотності у підлітків було проведено аналіз взаємозв'язку між рівнем самооцінки та окремими емоційними проявами самотності. Отримані результати дали

можливість встановити, що підлітки із низькою самооцінкою значно частіше демонструють ознаки емоційної ізолюваності, невпевненості у спілкуванні та підвищеної тривожності.

У ході дослідження було помітно, що респонденти із заниженим ставленням до себе більш болісно реагують на труднощі міжособистісної взаємодії. Навіть незначні конфлікти або відсутність підтримки з боку однолітків викликали у них сильні емоційні переживання та відчуття самотності. Такі підлітки часто сумнівалися у власній значущості та потребували схвалення з боку оточення.

Підлітки із середнім рівнем самооцінки загалом демонстрували більш стабільний емоційний стан, однак в умовах підвищеного стресу також могли переживати невпевненість та внутрішню ізолюваність. Особливо це проявлялося у ситуаціях, пов'язаних із навчальними труднощами, конфліктами або переживанням наслідків воєнного стану.

Респонденти із високим рівнем самооцінки рідше відчували виражене почуття самотності та легше підтримували міжособистісні контакти. Вони були більш активними у спілкуванні, частіше брали участь у колективній діяльності та демонстрували вищий рівень емоційної стійкості. Такі підлітки краще адаптувалися до стресових ситуацій та мали більш позитивне ставлення до себе.

Для більшої наочності результати взаємозв'язку між самооцінкою та переживанням самотності були представлені у таблиці.

Таблиця 2.2.6

Взаємозв'язок рівня самооцінки та переживання самотності у підлітків

Рівень самооцінки	Високий рівень самотності	Середній рівень самотності	Низький рівень самотності
Високий	4	8	6
Середній	9	22	8
Низький	14	8	3

Аналіз даних таблиці свідчить про те, що серед підлітків із низькою самооцінкою переважає високий рівень переживання самотності. Натомість респонденти із високою самооцінкою значно рідше демонстрували виражене почуття емоційної ізолюваності та труднощі соціальної взаємодії.

У процесі дослідження також було встановлено, що важливу роль у переживанні самотності відіграють особливості соціального середовища підлітків. Респонденти, які мали підтримку з боку друзів та сім'ї, рідше демонстрували високий рівень емоційної ізолюваності та легше справлялися зі стресовими ситуаціями. Натомість підлітки, які відчували нестачу емоційної підтримки, частіше повідомляли про самотність та труднощі у спілкуванні.

Частина підлітків зазначала, що в умовах воєнного стану стала менш активно спілкуватися з друзями та рідше брати участь у колективних заходах. Деякі респонденти повідомляли про втрату інтересу до звичних занять, емоційну втому та потребу частіше залишатися наодинці. Такі особливості можуть свідчити про підвищений рівень психоемоційного виснаження та труднощі психологічної адаптації.

Крім того, у процесі дослідження було виявлено, що підлітки із високим рівнем переживання самотності частіше демонстрували ознаки тривожності та емоційної нестабільності. Вони були більш чутливими до оцінки оточення, гостріше реагували на конфліктні ситуації та мали труднощі у відкритому вираженні власних емоцій.

Отримані результати свідчать про те, що самооцінка є важливим чинником емоційного благополуччя підлітків. Від її рівня значною мірою залежить характер міжособистісних взаємин, здатність адаптуватися до стресових ситуацій та особливості переживання самотності в умовах воєнного стану.

У ході подальшого аналізу результатів емпіричного дослідження було приділено увагу вивченню впливу умов воєнного стану на особливості

переживання самотності у підлітків із різним рівнем самооцінки. Отримані результати свідчать про те, що воєнні події значною мірою посилюють емоційні переживання підлітків та негативно впливають на їхній психоемоційний стан.

Більшість респондентів зазначали, що після початку воєнних подій стали частіше переживати тривогу, емоційну напругу та невпевненість у майбутньому. Частина підлітків повідомляла про труднощі концентрації уваги, зниження настрою та погіршення емоційного самопочуття. Особливо помітними такі прояви були серед респондентів із низьким рівнем самооцінки.

У процесі дослідження було встановлено, що підлітки із низькою самооцінкою більш гостро реагують на стресові ситуації, пов'язані з війною. Для них характерними були підвищена емоційна вразливість, невпевненість у собі та схильність до внутрішніх переживань. Такі респонденти частіше повідомляли про відчуття самотності, емоційної нестабільності та труднощі у спілкуванні з іншими людьми.

Підлітки із середнім рівнем самооцінки також відзначали негативний вплив воєнного стану на емоційний стан, однак загалом демонстрували кращу здатність до адаптації. У більшості випадків вони зберігали соціальні контакти, підтримували спілкування з друзями та намагалися контролювати власні емоційні реакції.

Респонденти із високим рівнем самооцінки виявилися більш психологічно стійкими до впливу стресових обставин. Вони рідше демонстрували ознаки вираженої емоційної ізоляваності та краще адаптувалися до змін соціального середовища. Такі підлітки частіше використовували підтримку близьких людей як ресурс подолання емоційних труднощів.

Для більш детального аналізу було визначено основні труднощі, які переживають підлітки в умовах воєнного стану.

Таблиця 2.2.7

Основні психоемоційні труднощі підлітків в умовах воєнного стану

Психоемоційні труднощі	Кількість респондентів	Відсоток
Підвищена тривожність	58	71%
Емоційна нестабільність	49	60%
Відчуття самотності	44	54%
Труднощі у спілкуванні	37	45%
Невпевненість у собі	35	43%

Результати таблиці свідчать про те, що найбільш поширеною психоемоційною проблемою серед підлітків є підвищена тривожність. Більшість респондентів зазначали, що часто переживають страх, внутрішню напругу та хвилювання за власне майбутнє. Також значна частина підлітків повідомляла про емоційну нестабільність та труднощі у підтриманні позитивного психологічного стану.

Особливу увагу привертає високий показник переживання самотності серед респондентів. Частина підлітків зазначала, що через воєнні події стала рідше спілкуватися з друзями, втратила звичне коло соціальних контактів або почала почуватися більш емоційно віддаленою від інших людей.

Під час проведення дослідження було помітно, що багато підлітків потребують емоційної підтримки та можливості відкрито говорити про власні переживання. Респонденти, які мали довірливі взаємини з батьками або друзями, загалом демонстрували нижчий рівень переживання самотності та більш позитивне ставлення до себе.

У процесі інтерпретації результатів було встановлено, що низька самооцінка в умовах воєнного стану може виступати одним із чинників посилення емоційного переживання самотності. Підлітки, які не впевнені у власних можливостях та мають труднощі у самосприйнятті, більш схильні до внутрішньої ізоляції та негативних емоційних переживань.

Таким чином, результати дослідження свідчать про значний вплив воєнного стану на психоемоційний стан підлітків. Підвищена тривожність,

емоційна нестабільність та труднощі соціальної адаптації негативно впливають на самооцінку особистості та сприяють посиленню переживання самотності.

Проведене дослідження дозволило встановити, що переживання самотності у підлітків має комплексний характер та залежить від багатьох психологічних і соціальних факторів. Одним із ключових чинників виявилася самооцінка особистості, оскільки саме вона значною мірою визначає ставлення підлітка до себе, особливості його взаємодії з оточенням та здатність долати емоційні труднощі.

У процесі аналізу результатів було виявлено, що підлітки із низькою самооцінкою значно частіше відчують емоційний дискомфорт та внутрішню невпевненість. Для них характерними є труднощі у встановленні довірливих взаємин, страх негативної оцінки та схильність до самоізоляції. Такі респонденти частіше повідомляли про відчуття нерозуміння з боку інших людей та нестачу емоційної підтримки.

Підлітки із середнім рівнем самооцінки загалом демонстрували більш стабільний емоційний стан, однак у стресових ситуаціях також могли переживати тривогу та емоційну напруженість. Частина респондентів зазначала, що в умовах воєнного стану стала більш чутливо реагувати на конфлікти, труднощі у спілкуванні та негативні життєві обставини.

Респонденти із високою самооцінкою проявляли більшу емоційну стійкість та впевненість у собі. Вони легше адаптувалися до змін соціального середовища, активніше підтримували міжособистісні контакти та рідше демонстрували виражене переживання самотності. Такі підлітки частіше використовували спілкування з друзями та підтримку близьких людей як спосіб подолання емоційного напруження.

У ході дослідження також було встановлено, що воєнний стан негативно впливає на загальний психоемоційний стан більшості підлітків. Частина респондентів повідомляла про підвищений рівень тривожності,

емоційну втому, зниження настрою та труднощі концентрації уваги. Багато підлітків відзначали, що через постійне психоемоційне навантаження їм стало складніше підтримувати позитивний емоційний стан та відчуття внутрішньої стабільності.

Для більшої наочності було визначено загальний рівень психологічного благополуччя підлітків залежно від особливостей самооцінки.

Таблиця 2.2.8

Рівень психологічного благополуччя підлітків залежно від самооцінки

Рівень самооцінки	Високий рівень психологічного благополуччя	Середній рівень	Низький рівень
Високий	12	5	1
Середній	16	18	5
Низький	4	10	11

Аналіз результатів таблиці показує, що підлітки із високою самооцінкою переважно мають вищий рівень психологічного благополуччя та рідше демонструють ознаки емоційного виснаження або внутрішньої ізолюваності. Натомість серед респондентів із низькою самооцінкою значно частіше спостерігається низький рівень психологічного благополуччя, що супроводжується переживанням самотності, тривожністю та емоційною нестабільністю.

Важливим результатом дослідження стало також виявлення значення соціальної підтримки у подоланні переживання самотності. Підлітки, які мали довірливі взаємини з батьками, друзями або педагогами, легше адаптувалися до стресових умов та рідше демонстрували високий рівень емоційної ізолюваності. Це свідчить про важливу роль позитивного соціального середовища у підтримці психоемоційного стану особистості.

Під час проведення дослідження було помітно, що значна частина підлітків потребує психологічної підтримки та можливості відкрито

висловлювати власні переживання. Респонденти позитивно реагували на доброзичливу атмосферу дослідження та можливість говорити про свої емоції й труднощі. Це підтверджує важливість створення умов для емоційного вираження та психологічної підтримки підлітків в умовах воєнного стану.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтвердили наявність взаємозв'язку між рівнем самооцінки та особливостями переживання самотності у підлітків. Низька самооцінка сприяє формуванню емоційної невпевненості, труднощів міжособистісної взаємодії та підвищеного рівня переживання самотності, тоді як адекватна самооцінка виступає важливим фактором психологічної стійкості та емоційного благополуччя особистості.

Отримані результати емпіричного дослідження дають підстави стверджувати, що проблема переживання самотності у підлітковому віці в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальною. Сучасні соціальні умови, постійне психоемоційне напруження та нестабільність значно впливають на емоційний стан підлітків, їхню самооцінку та особливості міжособистісної взаємодії.

У процесі дослідження було встановлено, що більшість респондентів тією чи іншою мірою переживають підвищену тривожність, емоційну нестабільність та труднощі психологічної адаптації. Для частини підлітків характерними є невпевненість у собі, емоційна замкненість та потреба у підтримці з боку оточення. Такі особливості значною мірою впливають на характер переживання самотності та міжособистісні взаємини.

Аналіз результатів дослідження підтвердив існування взаємозв'язку між рівнем самооцінки та емоційним переживанням самотності. Підлітки із низькою самооцінкою значно частіше демонстрували високий рівень самотності, внутрішню невпевненість та труднощі у соціальній взаємодії.

Вони були більш чутливими до оцінки оточення, схильними до внутрішніх переживань та емоційної ізоляції.

Водночас респонденти із високою самооцінкою виявилися більш психологічно стійкими та соціально активними. Такі підлітки легше встановлювали контакти з однолітками, краще адаптувалися до стресових ситуацій та рідше переживали виражене почуття самотності. Це свідчить про те, що адекватна самооцінка є важливим ресурсом психологічної адаптації особистості в умовах підвищеного психоемоційного навантаження.

У ході дослідження також було встановлено, що важливим чинником зниження переживання самотності є наявність емоційної підтримки та позитивного соціального оточення. Підлітки, які мали довірливі взаємини з батьками, друзями або педагогами, загалом демонстрували нижчий рівень тривожності та більш позитивне ставлення до себе. Соціальна підтримка допомагала їм легше долати стресові ситуації та підтримувати психологічну рівновагу.

Для більшості респондентів характерним було підвищене емоційне реагування на події, пов'язані з війною. Частина підлітків повідомляла про страх за майбутнє, переживання за близьких людей, втому від постійного емоційного напруження та труднощі у підтриманні стабільного емоційного стану. У деяких випадках це супроводжувалося зниженням соціальної активності та прагненням до усамітнення.

Проведене дослідження також показало, що переживання самотності у підлітків має не лише соціальний, а й глибокий емоційний характер. Навіть за наявності спілкування з однолітками частина респондентів відчувала нестачу емоційного контакту, підтримки та розуміння. Це свідчить про важливість не лише кількості соціальних контактів, а й їхньої емоційної якості для психологічного благополуччя підлітків.

Отримані результати підтверджують необхідність посилення психологічної підтримки підлітків в умовах воєнного стану. Особливу увагу

доцільно приділяти розвитку позитивної самооцінки, формуванню навичок емоційної саморегуляції та підтримці соціальної активності підлітків. Важливим напрямом психологічної роботи є також профілактика емоційної ізоляції та створення умов для формування довірливих міжособистісних взаємин.

Таким чином, результати дослідження підтвердили, що самооцінка є важливим чинником емоційного переживання самотності у підлітків в умовах воєнного стану. Низький рівень самооцінки сприяє посиленню внутрішньої невпевненості, труднощів соціальної взаємодії та емоційної ізоляції, тоді як адекватна самооцінка позитивно впливає на психологічну стійкість, соціальну адаптацію та емоційне благополуччя особистості.

2.3. Аналіз взаємозв'язку самооцінки та емоційного переживання самотності підлітків

Одним із основних завдань емпіричного дослідження було визначення взаємозв'язку між рівнем самооцінки та особливостями емоційного переживання самотності у підлітків в умовах воєнного стану. Аналіз отриманих результатів дав можливість встановити, що самооцінка суттєво впливає на психоемоційний стан підлітків, характер їхніх міжособистісних взаємин та рівень переживання емоційної ізоляції.

У процесі дослідження було встановлено, що підлітки із низькою самооцінкою значно частіше демонструють високий рівень переживання самотності. Для них характерними є невпевненість у собі, труднощі у встановленні соціальних контактів, страх негативної оцінки та схильність до внутрішніх переживань. Такі підлітки більш гостро реагують на конфліктні ситуації, емоційне відчуження та нестачу підтримки з боку оточення.

Для підтвердження взаємозв'язку між рівнем самооцінки та

переживанням самотності було використано метод кореляційного аналізу Пірсона. У результаті обробки отриманих даних встановлено наявність оберненого кореляційного зв'язку між досліджуваними показниками ($r = -0,61$ при $p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що зниження рівня самооцінки супроводжується підвищенням рівня переживання самотності у підлітків.

Отримані результати підтверджують, що підлітки із заниженою самооцінкою частіше відчують емоційну ізолюваність, труднощі у міжособистісному спілкуванні та потребу у психологічній підтримці. Водночас респонденти з більш адекватною самооцінкою демонстрували нижчий рівень внутрішнього напруження та кращу соціальну адаптацію.

Натомість підлітки із високим рівнем самооцінки рідше відчували виражене почуття самотності та демонстрували більш стабільний емоційний стан. Вони легше підтримували міжособистісні контакти, були більш відкритими до спілкування та менш залежними від думки інших людей. Такі респонденти частіше проявляли емоційну активність та впевненість у власних силах.

Для визначення взаємозв'язку між досліджуваними показниками було проведено порівняльний аналіз результатів самооцінки та рівня переживання самотності серед респондентів.

Таблиця 2.3.1

Співвідношення рівня самооцінки та переживання самотності у підлітків

Рівень самооцінки	Високий рівень самотності	Середній рівень самотності	Низький рівень самотності
Високий	4	8	6
Середній	9	22	8
Низький	14	8	3

Результати таблиці свідчать про наявність чіткої тенденції: зі зниженням рівня самооцінки зростає рівень переживання самотності. Так, серед підлітків із низькою самооцінкою переважає високий рівень

емоційного переживання самотності, тоді як респонденти із високою самооцінкою значно рідше демонструють виражене почуття ізольованості.

У процесі аналізу результатів було також встановлено, що самооцінка впливає на особливості емоційного реагування підлітків. Респонденти із низькою самооцінкою частіше проявляли підвищену тривожність, емоційну вразливість та невпевненість у міжособистісних взаєминах. Вони були більш схильними до внутрішніх переживань та негативного сприйняття себе.

Підлітки із середнім рівнем самооцінки загалом демонстрували більш стабільний емоційний стан, однак у складних життєвих ситуаціях також могли переживати самотність та внутрішню невпевненість. Особливо це проявлялося в умовах підвищеного стресу, пов'язаного із воєнним станом та змінами соціального середовища.

У дослідженні було помітно, що підлітки із високою самооцінкою краще адаптуються до стресових умов та легше долають емоційні труднощі. Вони частіше використовували спілкування з друзями та підтримку близьких людей як ресурс подолання негативних переживань. Такі респонденти рідше демонстрували емоційну замкненість та почуття психологічної ізоляції.

Крім того, було встановлено, що в умовах воєнного стану рівень переживання самотності у більшості підлітків зростає незалежно від рівня самооцінки. Однак саме низька самооцінка значно посилює негативні емоційні переживання та ускладнює процес психологічної адаптації особистості до стресових умов.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що самооцінка є важливим чинником психоемоційного благополуччя підлітків та суттєво впливає на особливості переживання самотності в умовах воєнного стану.

Для більш глибокого аналізу взаємозв'язку між самооцінкою та переживанням самотності було здійснено порівняння емоційних проявів у підлітків із різним рівнем самооцінки. Отримані результати свідчать про те,

що особливості ставлення підлітків до себе безпосередньо впливають на характер їхніх емоційних переживань та рівень соціальної адаптації.

У процесі дослідження було встановлено, що підлітки із низькою самооцінкою частіше демонструють внутрішню напруженість та невпевненість у спілкуванні. Вони більш чутливо реагують на критику, схильні сумніватися у власних можливостях та потребують постійного схвалення з боку інших людей. Такі особливості негативно впливають на їхню соціальну активність та можуть сприяти формуванню емоційної ізоляції.

Респонденти із низькою самооцінкою нерідко зазначали, що їм складно підтримувати довірливі взаємини з однолітками. Частина підлітків повідомляла про страх бути неприйнятими у колективі або нерозуміння з боку інших людей. Унаслідок цього вони частіше уникали активного спілкування та схилилися до внутрішніх переживань.

Підлітки із середнім рівнем самооцінки загалом демонстрували більш стабільний емоційний стан. Водночас у ситуаціях конфліктів, соціального напруження або переживання стресу вони також могли відчувати емоційну самотність та внутрішню невпевненість. Найчастіше це проявлялося у переживанні тривожності та сумнівів щодо ставлення до них оточення.

Респонденти із високою самооцінкою були більш упевненими у міжособистісній взаємодії та рідше демонстрували виражені ознаки самотності. Вони легше вступали у контакт з іншими людьми, активніше брали участь у колективній діяльності та мали більш позитивне ставлення до себе. Такі підлітки краще адаптувалися до складних соціальних умов та легше долали емоційні труднощі.

Для більшої наочності було проведено аналіз основних емоційних проявів залежно від рівня самооцінки підлітків.

Таблиця 2.3.2

Емоційні прояви підлітків залежно від рівня самооцінки

Емоційні прояви	Висока самооцінка	Середня самооцінка	Низька самооцінка
Тривожність	5	17	22
Невпевненість у собі	3	14	24
Емоційна замкненість	4	12	20
Труднощі у спілкуванні	4	15	21
Відчуття самотності	4	18	23

Результати таблиці підтверджують, що підлітки із низькою самооцінкою значно частіше демонструють негативні емоційні прояви. Найбільш вираженими серед них є невпевненість у собі, відчуття самотності та труднощі міжособистісного спілкування. Це свідчить про те, що самооцінка безпосередньо впливає на емоційний стан підлітків та особливості їхньої соціальної поведінки.

У процесі дослідження було також виявлено, що умови воєнного стану посилюють негативні емоційні переживання підлітків. Частина респондентів зазначала, що останнім часом стала більш тривожною, емоційно нестійкою та менш упевненою у власних силах. Особливо це проявлялося серед підлітків із низькою самооцінкою.

Крім того, було встановлено, що воєнні події негативно впливають на соціальну активність підлітків. Деякі респонденти повідомляли про втрату інтересу до спілкування, прагнення більше часу проводити наодинці та труднощі підтримання емоційного контакту з іншими людьми. Такі зміни можуть свідчити про підвищений рівень психологічного виснаження та труднощі адаптації до стресових умов.

Отже, результати дослідження підтверджують, що самооцінка є важливим чинником емоційного переживання самотності у підлітків. Низький рівень самооцінки сприяє формуванню емоційної невпевненості,

підвищеної тривожності та труднощів міжособистісної взаємодії, що особливо загострюється в умовах воєнного стану.

У ході подальшого аналізу результатів дослідження було встановлено, що взаємозв'язок між самооцінкою та переживанням самотності проявляється не лише на емоційному, а й на поведінковому рівні. Підлітки із різним рівнем самооцінки по-різному реагують на труднощі міжособистісного спілкування, конфліктні ситуації та стресові обставини, пов'язані з умовами воєнного стану.

Підлітки із низькою самооцінкою частіше демонстрували схильність до уникнення соціальної взаємодії. Для них були характерними емоційна стриманість, замкненість та невпевненість у спілкуванні. Частина респондентів зазначала, що їм складно підтримувати нові знайомства, відкрито висловлювати власну думку або звертатися по допомогу до інших людей. Такі особливості поведінки сприяють посиленню внутрішнього переживання самотності.

У багатьох випадках підлітки із низькою самооцінкою були більш залежними від ставлення оточення та гостро реагували на критику або конфлікти. Навіть незначні труднощі у спілкуванні викликали у них переживання емоційного дискомфорту та сумніви у власній значущості. Це негативно впливало на їхню психологічну стійкість та міжособистісні взаємини.

Підлітки із середнім рівнем самооцінки загалом демонстрували більш адаптивні форми поведінки, однак в умовах підвищеного стресу також могли переживати труднощі соціальної взаємодії. Частина респондентів цієї групи зазначала, що під час емоційного напруження їм ставало складніше підтримувати активне спілкування та зберігати впевненість у собі.

Респонденти із високою самооцінкою частіше проявляли ініціативність у спілкуванні, були більш відкритими до взаємодії та демонстрували вищий рівень соціальної активності. Вони легше встановлювали контакти з іншими

людьми та краще справлялися зі стресовими ситуаціями. Такі підлітки рідше уникали соціальної взаємодії та загалом мали більш позитивне ставлення до власної особистості.

Для більшої наочності було здійснено аналіз особливостей соціальної поведінки підлітків залежно від рівня самооцінки.

Таблиця 2.3.3

Особливості соціальної поведінки підлітків залежно від рівня самооцінки

Особливості поведінки	Висока самооцінка	Середня самооцінка	Низька самооцінка
Активність у спілкуванні	15	22	7
Уникнення соціальних контактів	2	11	19
Наявність близьких друзів	16	25	8
Труднощі у висловленні емоцій	3	14	21
Потреба у підтримці	6	18	24

Аналіз результатів таблиці свідчить про те, що підлітки із низькою самооцінкою частіше уникають соціальних контактів, мають труднощі у вираженні власних емоцій та потребують підтримки з боку інших людей. Натомість респонденти із високою самооцінкою демонструють більшу активність у спілкуванні та мають ширше коло міжособистісних контактів.

У процесі дослідження також було встановлено, що воєнний стан значно впливає на соціальну поведінку підлітків. Частина респондентів повідомляла, що через постійне психоемоційне напруження стала менш активною у спілкуванні та рідше підтримує контакти з друзями. Деякі підлітки зазначали, що відчують труднощі у відкритому вираженні власних переживань та емоцій.

Водночас було помітно, що наявність підтримки з боку сім'ї та друзів позитивно впливає на емоційний стан підлітків і допомагає зменшити рівень переживання самотності. Підлітки, які мали довірливі взаємини з оточенням, демонстрували більшу впевненість у собі та легше адаптувалися до стресових умов.

Отримані результати підтверджують, що самооцінка є важливим фактором формування соціальної поведінки та емоційного благополуччя підлітків. Низький рівень самооцінки ускладнює процес соціальної адаптації, сприяє виникненню емоційної ізоляції та посиленню переживання самотності, особливо в умовах воєнного стану.

Аналіз результатів дослідження дозволив також виявити особливості емоційного реагування підлітків на стресові ситуації залежно від рівня самооцінки. Було встановлено, що самооцінка значною мірою визначає здатність особистості адаптуватися до емоційного напруження, контролювати власні переживання та підтримувати стабільний психологічний стан.

Підлітки із низькою самооцінкою частіше демонстрували підвищену емоційну чутливість та схильність до негативних переживань. Для них характерними були внутрішня невпевненість, страх помилитися та залежність від оцінки оточення. Такі респонденти більш гостро реагували на труднощі у спілкуванні, конфлікти та ситуації соціального неприйняття.

У процесі дослідження було помітно, що підлітки із низькою самооцінкою частіше зосереджували увагу на власних недоліках та невдачах. Навіть незначні труднощі вони сприймали як підтвердження власної неспроможності або недостатньої значущості. Це негативно впливало на їхній емоційний стан та посилювало переживання самотності.

Респонденти із середнім рівнем самооцінки загалом демонстрували більш зрівноважене ставлення до себе, однак у ситуаціях сильного психоемоційного напруження також могли проявляти тривожність та

емоційну нестійкість. Особливо це спостерігалось у підлітків, які переживали труднощі соціальної адаптації або мали недостатню підтримку з боку оточення.

Підлітки із високою самооцінкою виявилися більш емоційно стійкими та впевненими у власних силах. Вони краще контролювали власні емоції, легше справлялися зі стресовими ситуаціями та рідше демонстрували ознаки психологічної ізоляваності. Такі респонденти були більш відкритими до спілкування та позитивніше оцінювали свої можливості.

Для більшої наочності було проведено аналіз рівня емоційної стійкості підлітків залежно від самооцінки.

Таблиця 2.3.4

Рівень емоційної стійкості підлітків залежно від самооцінки

Рівень самооцінки	Високий рівень емоційної стійкості	Середній рівень	Низький рівень
Високий	13	4	1
Середній	14	18	7
Низький	3	11	11

Результати таблиці свідчать про те, що підлітки із високою самооцінкою мають значно вищий рівень емоційної стійкості. Вони рідше демонструють ознаки емоційного виснаження та краще адаптуються до складних життєвих обставин. Натомість серед респондентів із низькою самооцінкою переважає низький рівень емоційної стійкості, що супроводжується тривожністю, внутрішньою напругою та труднощами емоційного самоконтролю.

У ході дослідження було також встановлено, що умови воєнного стану посилюють негативні емоційні переживання підлітків та ускладнюють процес психологічної адаптації. Частина респондентів повідомляла про постійне відчуття тривоги, страх за майбутнє та емоційну втому. Особливо

складно такі обставини переживали підлітки із нестійкою самооцінкою та недостатнім рівнем соціальної підтримки.

Важливим результатом дослідження стало виявлення того, що позитивне соціальне оточення може зменшувати негативний вплив низької самооцінки на переживання самотності. Підлітки, які мали підтримку з боку друзів, батьків або педагогів, навіть за наявності внутрішньої невпевненості демонстрували кращу психологічну адаптацію та нижчий рівень емоційної ізоляції.

Крім того, у процесі аналізу результатів було помітно, що підлітки із високим рівнем переживання самотності частіше мали труднощі у відкритому вираженні власних емоцій. Вони рідше зверталися по допомогу до інших людей та схильні були переживати негативні емоції самотньо, що сприяло накопиченню внутрішньої напруги та емоційного виснаження.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що самооцінка є одним із ключових чинників емоційного переживання самотності у підлітків. Низький рівень самооцінки негативно впливає на емоційну стійкість, міжособистісну взаємодію та здатність особистості адаптуватися до стресових умов воєнного стану.

У процесі узагальнення результатів емпіричного дослідження було встановлено, що між самооцінкою та емоційним переживанням самотності існує стійкий психологічний взаємозв'язок. Саме особливості ставлення підлітка до себе значною мірою визначають характер його емоційних реакцій, рівень соціальної активності та здатність підтримувати гармонійні міжособистісні взаємини.

Підлітки із низькою самооцінкою виявилися більш схильними до внутрішніх переживань, тривожності та емоційної ізоляції. Для них характерним є зосередження на власних недоліках, невпевненість у спілкуванні та залежність від оцінки інших людей. Такі особливості

ускладнюють процес соціальної адаптації та сприяють формуванню почуття самотності.

У багатьох випадках респонденти із низькою самооцінкою демонстрували труднощі у відкритому вираженні власних почуттів та емоцій. Частина підлітків уникала розмов про свої переживання, що призводило до накопичення внутрішньої напруги та психологічного дискомфорту. Такі підлітки частіше відчували себе незрозумілими або недостатньо значущими для оточення.

Респонденти із середнім рівнем самооцінки загалом мали більш стабільний емоційний стан, однак у ситуаціях підвищеного стресу також могли переживати самотність та внутрішню невпевненість. Водночас вони були більш відкритими до взаємодії та частіше намагалися підтримувати соціальні контакти навіть у складних життєвих умовах.

Підлітки із високою самооцінкою демонстрували вищий рівень психологічної адаптації та емоційної стійкості. Вони рідше уникали спілкування, легше висловлювали власні думки та почуття, а також мали більш позитивне ставлення до себе та власних можливостей. Такі особливості сприяли зниженню рівня переживання самотності та підтриманню психологічного благополуччя.

У ході дослідження було встановлено, що важливим фактором зниження переживання самотності є наявність позитивного соціального оточення. Підлітки, які відчували підтримку з боку друзів, сім'ї або педагогів, значно рідше демонстрували високий рівень емоційної ізоляваності навіть за умов підвищеного психоемоційного навантаження.

Для більшої наочності було узагальнено основні психологічні особливості підлітків залежно від рівня самооцінки.

Психологічні особливості підлітків залежно від рівня самооцінки

Показники	Висока самооцінка	Середня самооцінка	Низька самооцінка
Упевненість у собі	Висока	Помірна	Низька
Рівень тривожності	Низький	Середній	Високий
Соціальна активність	Висока	Середня	Низька
Переживання самотності	Незначне	Помірне	Виражене
Емоційна стійкість	Висока	Середня	Низька

Результати таблиці підтверджують, що рівень самооцінки безпосередньо впливає на емоційний стан та особливості поведінки підлітків. Низька самооцінка супроводжується підвищеною тривожністю, зниженням соціальної активності та вираженим переживанням самотності, тоді як висока самооцінка сприяє формуванню емоційної стійкості та позитивного самосприйняття.

Під час дослідження було також помітно, що умови воєнного стану посилюють негативні емоційні прояви у підлітків із нестійкою самооцінкою. Частина респондентів повідомляла про підвищену втому, труднощі концентрації уваги, емоційну нестабільність та втрату відчуття внутрішньої безпеки. Усе це негативно позначалося на їхньому психологічному благополуччі та посилювало переживання самотності.

Отримані результати дозволяють зробити висновок про необхідність психологічної підтримки підлітків в умовах воєнного стану. Особливої уваги потребують підлітки із низькою самооцінкою, оскільки саме вони є найбільш вразливими до негативних емоційних переживань, внутрішньої ізоляції та труднощів соціальної адаптації.

Висновки до розділу 2

У другому розділі магістерської роботи було проведено емпіричне дослідження впливу самооцінки на емоційне переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану. Дослідження дало можливість визначити особливості взаємозв'язку між рівнем самооцінки та переживанням самотності, а також проаналізувати вплив сучасних соціальних умов на психоемоційний стан підлітків.

У процесі дослідження було встановлено, що значна частина підлітків перебуває у стані підвищеного психоемоційного напруження, що проявляється у тривожності, емоційній нестабільності, невпевненості у собі та труднощах міжособистісної взаємодії. Виявлено, що умови воєнного стану негативно впливають на психологічне благополуччя підлітків, посилюють внутрішню напругу та сприяють виникненню переживання самотності.

За результатами дослідження самооцінки було встановлено, що найбільша кількість респондентів має середній рівень самооцінки, однак значна частина підлітків продемонструвала низький рівень самооцінки, що супроводжується невпевненістю у власних можливостях, залежністю від оцінки оточення та труднощами самосприйняття. Підлітки із низькою самооцінкою частіше демонстрували емоційну замкненість, підвищену тривожність та труднощі у спілкуванні.

Аналіз результатів дослідження переживання самотності показав, що значна кількість підлітків відчуває емоційну ізолюваність, нестачу підтримки та труднощі встановлення довірливих взаємин. Основними емоційними проявами переживання самотності стали тривожність, невпевненість у собі, емоційна вразливість та зниження соціальної активності.

У ході дослідження було підтверджено існування взаємозв'язку між самооцінкою та емоційним переживанням самотності. Встановлено, що підлітки із низькою самооцінкою значно частіше переживають самотність, мають труднощі соціальної адаптації та схильні до внутрішніх переживань.

Натомість респонденти із високою самооцінкою демонстрували вищий рівень емоційної стійкості, впевненість у спілкуванні та кращу здатність адаптуватися до стресових ситуацій.

Результати дослідження також засвідчили, що важливу роль у зниженні переживання самотності відіграє соціальна підтримка. Підлітки, які мали довірливі взаємини з батьками, друзями та педагогами, рідше демонстрували виражене почуття емоційної ізоляції та легше долали негативні емоційні переживання.

Отже, результати емпіричного дослідження підтвердили, що самооцінка є важливим чинником психоемоційного благополуччя підлітків в умовах воєнного стану. Низький рівень самооцінки сприяє посиленню переживання самотності, емоційної нестабільності та труднощів міжособистісної взаємодії, тоді як адекватна самооцінка виступає важливим ресурсом психологічної стійкості та соціальної адаптації особистості.

РОЗДІЛ 3 ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ТА НАПРЯМИ КОРЕКЦІЇ НЕГАТИВНОГО ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ У ПІДЛІТКІВ

3.1. Психологічні засоби підвищення самооцінки підлітків в умовах воєнного стану

У сучасних умовах воєнного стану проблема збереження психологічного благополуччя підлітків набуває особливої актуальності. Постійний вплив стресових факторів, емоційне напруження, переживання за безпеку власного життя та близьких людей негативно впливають на самооцінку підлітків, їхню впевненість у собі та емоційну стабільність. Саме тому важливого значення набуває використання психологічних засобів, спрямованих на підтримку та підвищення самооцінки особистості.

Самооцінка є важливою складовою структури особистості, оскільки визначає ставлення людини до себе, власних можливостей та результатів діяльності. У підлітковому віці самооцінка є особливо нестійкою та значною мірою залежить від емоційного стану, взаємин з однолітками та підтримки соціального оточення. В умовах воєнного стану підлітки часто переживають тривожність, невпевненість та втрату відчуття психологічної стабільності, що може негативно впливати на формування їхньої самооцінки.

Одним із важливих психологічних засобів підвищення самооцінки підлітків є створення сприятливого емоційного середовища. Позитивна психологічна атмосфера у сім'ї, підтримка з боку батьків та педагогів сприяють формуванню у підлітка відчуття значущості та емоційної безпеки. Підлітки, які відчувають підтримку та прийняття, значно легше долають стресові ситуації та демонструють вищий рівень упевненості у собі.

Важливу роль у формуванні позитивної самооцінки відіграє емоційна підтримка. Підлітки потребують можливості відкрито висловлювати власні

переживання, ділитися емоціями та отримувати розуміння з боку оточення. Саме підтримка допомагає знизити рівень внутрішньої напруги, тривожності та емоційної ізоляваності.

Ефективним засобом підвищення самооцінки є розвиток навичок позитивного самосприйняття. Підліткам важливо навчитися помічати власні сильні сторони, досягнення та позитивні особистісні якості. У процесі психологічної роботи доцільно акцентувати увагу не лише на труднощах та проблемах, а й на успіхах особистості, навіть незначних. Це сприяє формуванню більш позитивного ставлення до себе та розвитку впевненості у власних силах.

Умови воєнного стану нерідко викликають у підлітків відчуття безпорадності та втрати контролю над власним життям. Саме тому важливим напрямом психологічної підтримки є формування в підлітків навичок емоційної саморегуляції та психологічної стійкості. Підлітки повинні вчитися розпізнавати власні емоції, контролювати негативні переживання та знаходити конструктивні способи подолання стресу.

Одним із ефективних психологічних засобів є залучення підлітків до діяльності, у якій вони можуть відчути власну успішність та значущість. Участь у творчих, спортивних, волонтерських або навчальних заходах сприяє розвитку впевненості у собі, підвищує рівень соціальної активності та позитивно впливає на самооцінку особистості.

Важливу роль у підтримці позитивної самооцінки відіграє також розвиток комунікативних навичок. Підлітки, які вміють ефективно спілкуватися, висловлювати власну думку та підтримувати міжособистісні контакти, значно рідше переживають емоційну ізоляваність та самотність. Саме тому в умовах воєнного стану особливого значення набуває створення можливостей для соціальної взаємодії та підтримки дружніх взаємин серед підлітків.

Отже, психологічні засоби підвищення самооцінки підлітків в умовах воєнного стану мають бути спрямовані на створення емоційно безпечного середовища, розвиток позитивного самосприйняття, формування емоційної стійкості та підтримку соціальної активності особистості. Саме комплексна психологічна підтримка сприяє збереженню психоемоційного благополуччя підлітків та зниженню рівня переживання самотності.

Важливим напрямом підвищення самооцінки підлітків є розвиток навичок конструктивного мислення та позитивного ставлення до себе. У підлітковому віці особистість часто схильна зосереджувати увагу на власних недоліках, невдачах або труднощах у спілкуванні. В умовах воєнного стану така тенденція може посилюватися через підвищений рівень тривожності та емоційного напруження. Саме тому важливо допомогти підліткам формувати більш позитивне сприйняття власної особистості та власних можливостей.

Одним із ефективних психологічних засобів є використання вправ, спрямованих на розвиток позитивного самосприйняття. Підліткам можна пропонувати завдання на визначення власних сильних сторін, особистих досягнень та позитивних рис характеру. Такі вправи сприяють розвитку впевненості у собі та допомагають зменшити рівень внутрішньої невпевненості.

У процесі психологічної підтримки важливо навчати підлітків адекватно реагувати на труднощі та невдачі. Часто підлітки із низькою самооцінкою сприймають будь-які помилки як підтвердження власної неспроможності. Тому одним із напрямів корекційної роботи є формування навичок конструктивного ставлення до невдач та розвитку здатності аналізувати труднощі без надмірного самозвинувачення.

Особливу роль у підвищенні самооцінки відіграє підтримка позитивної соціальної взаємодії. Підлітки потребують відчуття прийняття та значущості у колективі. Саме тому важливим є створення умов для розвитку довірливого

спілкування, взаємопідтримки та позитивного емоційного контакту з ровесниками.

У сучасних умовах значної актуальності набувають групові форми психологічної роботи. Тренінгові заняття, психологічні групи підтримки та вправи на розвиток комунікативних навичок сприяють формуванню впевненості у собі, розвитку емоційної відкритості та зниженню переживання самотності. Під час такої роботи підлітки отримують можливість відчувати підтримку інших людей та усвідомити власну значущість у групі.

Для більшої наочності основні психологічні засоби підвищення самооцінки підлітків можна представити у вигляді таблиці.

Таблиця 3.1.1

Психологічні засоби підвищення самооцінки підлітків

Психологічний засіб	Основний зміст
Емоційна підтримка	Формування відчуття прийняття та безпеки
Вправи на позитивне самосприйняття	Усвідомлення власних сильних сторін та досягнень
Розвиток комунікативних навичок	Формування впевненості у спілкуванні
Тренінгові заняття	Розвиток емоційної відкритості та соціальної активності
Формування емоційної стійкості	Навчання способам подолання стресу та тривожності

Важливим напрямом психологічної допомоги є розвиток емоційної стійкості підлітків. В умовах воєнного стану вони постійно стикаються з емоційним напруженням, тому потребують навичок саморегуляції та психологічної підтримки. Доцільним є використання дихальних вправ, технік релаксації, вправ на зниження тривожності та розвиток емоційного самоконтролю.

Позитивний вплив на самооцінку підлітків має також залучення їх до соціально значущої діяльності. Волонтерська активність, участь у творчих

або спортивних заходах допомагають підліткам відчувати власну корисність та значущість. Це сприяє розвитку впевненості у собі та формуванню позитивного ставлення до власної особистості.

Не менш важливою є підтримка підлітків з боку педагогів. Учителі можуть сприяти формуванню позитивної самооцінки через підтримку навчальної мотивації, створення ситуацій успіху та доброзичливе ставлення до учнів. Особливо важливим є уникнення надмірної критики та порівняння підлітків між собою, оскільки це може негативно впливати на їхній емоційний стан.

Таким чином, підвищення самооцінки підлітків в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, який включає емоційну підтримку, розвиток позитивного самосприйняття, формування навичок емоційної саморегуляції та підтримку соціальної активності особистості.

У процесі психологічної роботи з підлітками важливого значення набуває формування навичок самоприйняття та позитивного ставлення до власної особистості. Підлітковий вік характеризується підвищеною чутливістю до оцінювання з боку інших людей, тому невдачі, критика або труднощі у спілкуванні можуть суттєво впливати на самооцінку. В умовах воєнного стану емоційна нестабільність підлітків посилюється, що потребує особливої уваги до їхнього психологічного стану.

Одним із важливих психологічних засобів підтримки самооцінки є формування у підлітків навичок позитивного внутрішнього діалогу. Підлітки із низькою самооцінкою часто схильні до самокритики, негативного оцінювання власних можливостей та зосередження уваги на невдачах. Саме тому в процесі психологічної допомоги важливо навчати їх помічати власні успіхи, підтримувати позитивне ставлення до себе та знижувати рівень внутрішньої тривожності.

Психологічна підтримка підлітків повинна бути спрямована також на розвиток емоційної відкритості. Часто підлітки, які переживають емоційні

труднощі, уникають розмов про власні переживання та намагаються приховувати негативні емоції. Це може призводити до накопичення внутрішнього напруження та посилення переживання самотності. Саме тому важливо створювати умови, у яких підлітки можуть відкрито висловлювати свої емоції без страху осуду або нерозуміння.

В умовах воєнного стану ефективним засобом психологічної підтримки є використання арттерапевтичних методів. Малювання, творчі вправи, музична терапія або ведення особистого щоденника допомагають підліткам виражати власні переживання, знижувати рівень емоційного напруження та краще усвідомлювати власний внутрішній стан. Такі методи позитивно впливають на емоційне самопочуття та сприяють формуванню більш позитивного ставлення до себе.

Важливу роль у підвищенні самооцінки відіграє створення ситуацій успіху. Підлітки потребують позитивного досвіду, який допомагає їм відчувати власну компетентність та значущість. Навіть незначні досягнення можуть позитивно впливати на самооцінку, якщо дорослі підтримують підлітка та звертають увагу на його успіхи.

Для більшої ефективності психологічної підтримки доцільно використовувати комплексний підхід, який поєднує індивідуальну та групову роботу. Індивідуальні консультації дозволяють врахувати особистісні особливості підлітка та його емоційні потреби, тоді як групові заняття сприяють розвитку комунікативних навичок та відчуття соціальної підтримки.

Таблиця 3.1.2

Основні напрями психологічної підтримки підлітків

Напрямок роботи	Мета психологічного впливу
Розвиток позитивного самосприйняття	Формування впевненості у собі
Арттерапевтичні методи	Зниження емоційного напруження

Групові тренінги	Розвиток комунікативних навичок
Емоційна підтримка	Зменшення тривожності та самотності
Створення ситуацій успіху	Підвищення самооцінки та мотивації

Важливим аспектом психологічної допомоги є також робота з батьками підлітків. Саме сімейне середовище значною мірою впливає на формування самооцінки та емоційної стабільності особистості. Позитивне ставлення батьків, підтримка, уважне ставлення до переживань підлітка та емоційна близькість допомагають формувати відчуття психологічної безпеки та впевненості у собі.

Крім того, важливо навчати підлітків конструктивним способам подолання стресу. В умовах воєнного стану вони потребують навичок емоційної саморегуляції, які допомагають контролювати тривожність та підтримувати психологічну рівновагу. Доцільним є використання вправ на релаксацію, технік стабілізації емоційного стану та вправ на розвиток позитивного мислення.

Отже, психологічні засоби підвищення самооцінки підлітків в умовах воєнного стану повинні бути спрямовані на розвиток позитивного самосприйняття, підтримку емоційної стабільності та формування впевненості у власних силах. Комплексна психологічна підтримка сприяє зниженню переживання самотності та покращенню психоемоційного благополуччя підлітків.

3.2. Програма психологічної підтримки підлітків із високим рівнем переживання самотності

Результати проведеного емпіричного дослідження засвідчили, що значна частина підлітків в умовах воєнного стану переживає підвищений рівень самотності, емоційної напруги та внутрішньої невпевненості. Саме

тому виникає необхідність розробки програми психологічної підтримки, спрямованої на зниження рівня переживання самотності, покращення психоемоційного стану та підвищення самооцінки підлітків.

Основною метою програми є створення умов для психологічної підтримки підлітків, формування позитивного ставлення до себе, розвитку емоційної стійкості та покращення навичок міжособистісної взаємодії. Програма орієнтована на підлітків із високим рівнем переживання самотності та може реалізовуватися в умовах закладу освіти практичним психологом.

Під час розробки програми було враховано вікові особливості підлітків, їхню емоційну чутливість та специфіку психоемоційного стану в умовах воєнного стану. Програма побудована на принципах добровільності участі, психологічної безпеки, підтримки та конфіденційності.

Основними завданнями програми є:

- зниження рівня емоційної напруги та тривожності у підлітків;
- розвиток позитивного самосприйняття та підвищення самооцінки;
- формування навичок емоційної саморегуляції;
- розвиток комунікативних умінь та впевненості у спілкуванні;
- зниження рівня переживання самотності та емоційної ізоляваності;
- формування відчуття психологічної підтримки та безпеки.

Програма психологічної підтримки розрахована на 8 занять тривалістю 45–60 хвилин, які проводяться один-два рази на тиждень у груповій формі. Оптимальна кількість учасників групи – 10–12 осіб. Групова форма роботи сприяє розвитку навичок взаємодії, формуванню підтримувального середовища та зниженню відчуття ізоляваності серед підлітків.

Структура програми включає три основні етапи: вступний, корекційно-розвивальний та підсумковий.

На вступному етапі основна увага приділяється створенню доброзичливої атмосфери, встановленню довірливих взаємин між учасниками та формуванню відчуття психологічної безпеки. На цьому етапі

використовуються вправи на знайомство, розвиток групової взаємодії та зниження емоційної напруги.

Корекційно-розвивальний етап є основною частиною програми та спрямований на розвиток позитивної самооцінки, формування навичок емоційної саморегуляції та подолання переживання самотності. На даному етапі використовуються психологічні вправи, елементи тренінгової роботи, арттерапевтичні методи та вправи на розвиток комунікативних навичок.

Особливу увагу в програмі приділено вправам, спрямованим на усвідомлення власних позитивних якостей та ресурсів особистості. Підлітки виконують завдання на визначення своїх сильних сторін, позитивних рис характеру та особистих досягнень. Такі вправи сприяють формуванню впевненості у собі та покращенню самосприйняття.

Важливим компонентом програми є вправи на розвиток емоційної відкритості та довіри у групі. Підлітки вчаться відкрито висловлювати власні почуття, слухати інших учасників та підтримувати позитивну взаємодію. Це допомагає знижувати рівень емоційної ізоляції та формувати відчуття прийняття з боку оточення.

Для зниження рівня тривожності та емоційного напруження у програмі використовуються дихальні вправи, техніки релаксації та вправи на емоційну стабілізацію. Такі методи допомагають підліткам краще контролювати власні емоції та знижувати внутрішню напругу, пов'язану із впливом воєнного стану.

Таким чином, програма психологічної підтримки підлітків із високим рівнем переживання самотності спрямована на розвиток позитивного самосприйняття, емоційної стійкості та навичок міжособистісної взаємодії. Її реалізація сприяє покращенню психоемоційного стану підлітків та зниженню рівня переживання самотності.

На корекційно-розвивальному етапі програми особлива увага приділяється формуванню позитивної самооцінки та розвитку навичок

конструктивної міжособистісної взаємодії. Підлітки із високим рівнем переживання самотності часто мають труднощі у вираженні власних емоцій, невпевненість у спілкуванні та страх негативного оцінювання з боку інших людей. Саме тому важливим завданням психологічної роботи є створення умов, у яких учасники можуть відчувати емоційну підтримку та прийняття.

Одним із ефективних методів роботи є використання вправ на розвиток самопізнання та позитивного самосприйняття. Підліткам пропонуються завдання, спрямовані на усвідомлення власних сильних сторін, позитивних якостей та особистих досягнень. Такі вправи допомагають знизити рівень внутрішньої невпевненості та сприяють формуванню більш позитивного ставлення до себе.

У процесі реалізації програми використовуються також вправи на розвиток емоційної відкритості. Підлітки вчаться відкрито говорити про власні переживання, ділитися емоціями та підтримувати інших учасників групи. Це сприяє формуванню довірливої атмосфери та зниженню відчуття емоційної ізоляції.

Для розвитку навичок міжособистісної взаємодії застосовуються рольові вправи та тренінгові методи. Під час занять підлітки моделюють різні ситуації спілкування, вчаться висловлювати власну думку, підтримувати діалог та конструктивно реагувати на конфліктні ситуації. Такі вправи позитивно впливають на розвиток упевненості у собі та комунікативних навичок.

Важливим елементом програми є використання арттерапевтичних методів. Малювання, асоціативні вправи, робота з метафоричними образами та творчі завдання допомагають підліткам безпечно виражати власні емоції та знижувати рівень внутрішнього напруження. Арттерапія сприяє емоційному розвантаженню та позитивно впливає на психоемоційний стан особистості.

Для більшої наочності структуру програми психологічної підтримки можна представити у вигляді таблиці.

Таблиця 3.2.1

Структура програми психологічної підтримки підлітків

Етап програми	Основний зміст роботи
Вступний етап	Створення довірливої атмосфери, знайомство учасників
Корекційно-розвивальний етап	Розвиток самооцінки, комунікативних навичок, емоційної стійкості
Підсумковий етап	Закріплення позитивних змін та оцінка результатів

Особливу увагу у програмі приділено розвитку навичок емоційної саморегуляції. В умовах воєнного стану підлітки постійно перебувають у ситуації психоемоційного напруження, тому потребують ефективних способів зниження тривожності та стабілізації емоційного стану. З цією метою використовуються дихальні вправи, техніки релаксації та вправи на концентрацію уваги.

Під час занять підлітки також навчаються розпізнавати власні емоційні стани та конструктивно реагувати на негативні переживання. Це допомагає знижувати рівень внутрішньої напруги та сприяє розвитку психологічної стійкості особистості.

Підсумковий етап програми спрямований на закріплення позитивних змін, розвиток впевненості у собі та формування позитивного ставлення до власної особистості. На цьому етапі учасники аналізують власні досягнення, діляться враженнями від участі у програмі та оцінюють власний емоційний стан.

Очікуваними результатами реалізації програми є зниження рівня переживання самотності, покращення психоемоційного стану підлітків,

підвищення самооцінки та розвиток навичок ефективної міжособистісної взаємодії. Крім того, участь у програмі сприяє формуванню відчуття психологічної підтримки та зниженню рівня емоційної ізоляції.

Таким чином, розроблена програма психологічної підтримки є важливим засобом корекції негативного переживання самотності у підлітків в умовах воєнного стану та сприяє покращенню їхнього психологічного благополуччя.

Важливим компонентом програми психологічної підтримки є формування у підлітків навичок позитивної соціальної взаємодії. Підлітки із високим рівнем переживання самотності часто мають труднощі у встановленні довірливих взаємин, уникають відкритого спілкування або відчують невпевненість у колективі. Саме тому одним із напрямів психологічної роботи є створення умов для розвитку навичок ефективного спілкування та емоційної відкритості.

У процесі реалізації програми використовуються групові вправи, спрямовані на розвиток довіри між учасниками, формування навичок підтримки та позитивної взаємодії. Такі вправи допомагають підліткам краще розуміти власні емоції та емоційні стани інших людей, знижують рівень внутрішньої напруги та сприяють подоланню емоційної ізоляції.

Особливу увагу доцільно приділяти вправам на розвиток впевненості у собі. Підлітки вчаться висловлювати власну думку, відстоювати особисті кордони та позитивно оцінювати власні можливості. Формування впевненості у спілкуванні сприяє зниженню тривожності та допомагає підліткам легше адаптуватися до соціального середовища.

Важливим елементом програми є вправи на розвиток емоційної підтримки у групі. Учасники навчаються слухати одне одного, проявляти емпатію та підтримувати позитивний психологічний клімат у колективі. Такі форми роботи допомагають підліткам відчувати прийняття та значущість серед інших людей, що позитивно впливає на самооцінку та емоційний стан.

З метою зниження рівня тривожності до програми включено вправи на релаксацію та емоційне розвантаження. Підлітки виконують дихальні вправи, техніки м'язового розслаблення та вправи на стабілізацію емоційного стану. Використання таких методів допомагає знижувати рівень психоемоційного напруження та формувати навички саморегуляції.

Для більшої ефективності психологічної підтримки важливим є також залучення батьків та педагогів до процесу психологічної допомоги. Позитивна атмосфера у сім'ї та підтримка з боку дорослих сприяють формуванню у підлітка відчуття психологічної безпеки та впевненості у собі. Саме тому доцільним є проведення консультацій для батьків щодо особливостей емоційної підтримки підлітків в умовах воєнного стану.

Таблиця 3.2.2

Основні методи психологічної підтримки підлітків

Метод психологічної роботи	Основний психологічний ефект
Групові тренінги	Розвиток комунікативних навичок
Арттерапевтичні вправи	Зниження емоційної напруги
Вправи на самопізнання	Підвищення самооцінки
Релаксаційні техніки	Зменшення тривожності
Групова підтримка	Подолання переживання самотності

Після завершення програми доцільно проводити повторну психодіагностику для оцінювання ефективності психологічної роботи. Очікується, що після участі у програмі підлітки демонструватимуть нижчий рівень переживання самотності, підвищення самооцінки, зниження тривожності та покращення міжособистісної взаємодії.

Ефективність програми також проявляється у покращенні емоційного самопочуття підлітків та розвитку навичок психологічної стійкості. Учасники вчаться більш конструктивно реагувати на труднощі, відкрито висловлювати власні емоції та підтримувати позитивні соціальні контакти. Це сприяє

формуванню більш гармонійного ставлення до себе та навколишнього середовища.

Таким чином, програма психологічної підтримки підлітків із високим рівнем переживання самотності є ефективним засобом покращення психоемоційного стану особистості в умовах воєнного стану. Комплексне використання тренінгових, арттерапевтичних та релаксаційних методів сприяє підвищенню самооцінки, розвитку емоційної стійкості та зниженню рівня переживання самотності у підлітків.

3.3. Практичні рекомендації психологам, педагогам і батькам щодо профілактики негативного переживання самотності у підлітків

Проблема переживання самотності у підлітковому віці в умовах воєнного стану потребує особливої уваги з боку психологів, педагогів та батьків. Підвищений рівень тривожності, емоційне напруження та порушення звичних соціальних контактів можуть негативно впливати на психоемоційний стан підлітків, сприяти виникненню внутрішньої ізольованості та зниженню самооцінки. Саме тому важливого значення набуває своєчасна профілактика негативного переживання самотності та створення умов для психологічної підтримки підлітків.

Одним із основних напрямів профілактичної роботи є створення емоційно безпечного середовища для підлітка. Психологи та педагоги повинні сприяти формуванню атмосфери довіри, підтримки та взаєморозуміння. Підлітки мають відчувати, що їхні емоції та переживання є важливими й можуть бути відкрито висловлені без страху осуду або нерозуміння.

Практичним психологам доцільно регулярно проводити бесіди, тренінгові заняття та вправи, спрямовані на розвиток емоційної стійкості, навичок саморегуляції та позитивного самосприйняття. Особливу увагу

необхідно приділяти підліткам, які демонструють ознаки емоційної замкненості, підвищеної тривожності або труднощів у спілкуванні.

Важливим напрямом роботи психолога є розвиток у підлітків навичок конструктивної міжособистісної взаємодії. Підлітків потрібно навчати відкрито висловлювати власні почуття, підтримувати діалог, конструктивно реагувати на конфліктні ситуації та формувати довірливі взаємини з оточенням. Такі навички сприяють зниженню рівня переживання самотності та покращенню психологічного благополуччя особистості.

Педагогам рекомендується створювати позитивний психологічний клімат у колективі та підтримувати дружню атмосферу серед учнів. Важливим є залучення підлітків до колективної діяльності, творчих проєктів, спортивних заходів та групових форм роботи, які сприяють розвитку соціальної активності та міжособистісних контактів.

Особливої уваги потребують підлітки із низькою самооцінкою та труднощами соціальної адаптації. Педагогам варто уникати надмірної критики, порівняння учнів між собою та негативного оцінювання особистості підлітка. Натомість важливо підтримувати навіть незначні успіхи учнів, створювати ситуації успіху та сприяти формуванню впевненості у власних можливостях.

Для більшої наочності основні рекомендації щодо профілактики переживання самотності можна подати у вигляді таблиці.

Таблиця 3.3.1

Практичні рекомендації щодо профілактики переживання самотності у підлітків

Категорія фахівців	Основні рекомендації
Психологи	Проведення тренінгів, розвиток емоційної стійкості, психологічна підтримка
Педагоги	Створення позитивного психологічного клімату,

	підтримка соціальної активності
Батьки	Емоційна підтримка, довірливе спілкування, підтримка самооцінки підлітка

Важливу роль у профілактиці переживання самотності відіграє сім'я. Батькам необхідно приділяти увагу емоційному стану підлітка, підтримувати відкриту комунікацію та створювати атмосферу психологічної безпеки у сімейному середовищі. Підліток повинен відчувати підтримку, прийняття та можливість відкрито говорити про власні переживання.

Батькам рекомендується більше часу проводити з підлітками, цікавитися їхнім емоційним станом, підтримувати їхні інтереси та допомагати долати труднощі. Особливо важливо уникати знецінення переживань підлітка, оскільки навіть незначні, на думку дорослих, труднощі можуть мати для нього сильне емоційне значення.

Отже, профілактика негативного переживання самотності у підлітків в умовах воєнного стану потребує комплексної взаємодії психологів, педагогів та батьків. Саме підтримка, емоційна безпека та позитивне соціальне середовище сприяють збереженню психоемоційного благополуччя підлітків та формуванню їхньої психологічної стійкості.

Важливим аспектом профілактики негативного переживання самотності у підлітків є своєчасне виявлення ознак емоційного неблагополуччя. Психологам, педагогам і батькам необхідно звертати увагу на зміни у поведінці підлітка, зниження соціальної активності, замкненість, підвищену тривожність або втрату інтересу до звичних занять. Саме раннє виявлення емоційних труднощів дозволяє своєчасно надати психологічну підтримку та запобігти посиленню переживання самотності.

Практичним психологам рекомендується проводити регулярну психодіагностичну роботу з метою оцінювання емоційного стану підлітків та рівня їхньої соціальної адаптації. Доцільним є використання анкетування, бесід, тренінгових вправ та групових форм психологічної роботи. Особливу

увагу необхідно приділяти підліткам, які переживають труднощі у спілкуванні або мають ознаки низької самооцінки.

У роботі з підлітками ефективними є вправи, спрямовані на розвиток емоційної відкритості та навичок позитивного спілкування. Психологам рекомендується створювати умови, у яких підлітки можуть безпечно висловлювати власні почуття та отримувати підтримку від інших учасників групи. Це допомагає знижувати рівень внутрішньої напруги та сприяє формуванню позитивного емоційного досвіду.

Педагогам доцільно підтримувати доброзичливу атмосферу в учнівському колективі та запобігати проявам соціального відчуження або булінгу. Важливо сприяти розвитку взаємоповаги між учнями, формуванню навичок співпраці та підтримки. Саме позитивний психологічний клімат у класі є важливим чинником емоційного благополуччя підлітків.

В умовах воєнного стану важливого значення набуває підтримка стабільного режиму життя підлітків. Батькам рекомендується сприяти дотриманню режиму сну, навчання та відпочинку, підтримувати фізичну активність та створювати умови для емоційного відновлення. Стабільність повсякденного життя допомагає знижувати рівень тривожності та підтримувати відчуття психологічної безпеки.

Не менш важливим є обмеження надмірного інформаційного навантаження. Постійне перебування у негативному інформаційному просторі може посилювати тривожність, емоційне виснаження та відчуття безпорадності у підлітків. Тому батькам і педагогам доцільно контролювати обсяг інформації, яку отримують підлітки, та допомагати їм критично сприймати новини й емоційно реагувати на складні події.

Таблиця 3.3.2

Основні напрями профілактики негативного переживання самотності у підлітків

Напрямок профілактики	Практичне значення
-----------------------	--------------------

Психологічна підтримка	Зниження тривожності та емоційної напруги
Розвиток соціальних навичок	Покращення міжособистісної взаємодії
Формування позитивної самооцінки	Підвищення впевненості у собі
Підтримка позитивного середовища	Зменшення емоційної ізоляції
Контроль інформаційного навантаження	Профілактика емоційного виснаження

Батькам також рекомендується підтримувати довірливе спілкування з підлітками та виявляти щирий інтерес до їхніх переживань. Важливо не знецінювати емоції підлітка та не ігнорувати його психологічні труднощі. Навіть проста емоційна підтримка, уважне ставлення та готовність вислухати можуть значно знизити рівень переживання самотності.

Позитивний вплив на психоемоційний стан підлітків має також залучення до творчої, спортивної або волонтерської діяльності. Такі види активності сприяють розвитку соціальної активності, формуванню відчуття значущості та підвищенню самооцінки особистості. Крім того, участь у спільній діяльності допомагає підліткам розширювати коло спілкування та формувати позитивні міжособистісні взаємини.

У процесі психологічної підтримки підлітків доцільно використовувати психокорекційні вправи, спрямовані на зниження емоційної ізоляції, розвиток навичок самопідтримки та формування позитивного ставлення до себе.

Однією з ефективних вправ є вправа «Моє сильне Я», під час якої підліткам пропонується визначити власні позитивні риси, досягнення та особистісні ресурси. Виконання цієї вправи сприяє розвитку позитивної самооцінки та підвищенню впевненості у собі.

Для зниження рівня внутрішнього напруження та тривожності може використовуватися техніка «Щоденник підтримки», у межах якої підлітки щоденно записують позитивні події, слова підтримки або власні успіхи. Така

практика допомагає формувати навички позитивного самосприйняття та емоційної саморегуляції.

Доцільним є також проведення тренінгових занять із розвитку комунікативних навичок та емоційної підтримки. Програма може включати вправи «Коло довіри», «Лист самому собі», арт-терапевтичні методики та групові обговорення емоційних переживань. Основною метою таких занять є формування у підлітків почуття психологічної безпеки, підтримки та зниження рівня переживання самотності.

Таблиця 3.3.3

Психокорекційні вправи для підлітків

Вправа	Мета
Моє сильне Я	Підвищення самооцінки
Щоденник підтримки	Розвиток самопідтримки
Коло довіри	Покращення комунікації
Лист самому собі	Зниження емоційної напруги

Таким чином, профілактика негативного переживання самотності у підлітків повинна здійснюватися комплексно та включати психологічну підтримку, розвиток позитивної самооцінки, формування навичок ефективного спілкування та створення емоційно безпечного соціального середовища. Саме узгоджена взаємодія психологів, педагогів і батьків сприяє збереженню психологічного благополуччя підлітків в умовах воєнного стану.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі магістерської роботи було розглянуто психологічні умови та напрями корекції негативного переживання самотності у підлітків в умовах воєнного стану. Особливу увагу приділено засобам підвищення

самооцінки, розробці програми психологічної підтримки та формуванню практичних рекомендацій для психологів, педагогів і батьків щодо профілактики негативного переживання самотності у підлітків.

У процесі аналізу було встановлено, що ефективна психологічна підтримка підлітків повинна мати комплексний характер та враховувати особливості їхнього психоемоційного стану, рівень самооцінки та специфіку переживання самотності в умовах воєнного стану. Підвищений рівень тривожності, емоційна нестабільність та труднощі соціальної адаптації негативно впливають на психологічне благополуччя підлітків та потребують своєчасної психологічної допомоги.

Було визначено, що важливими психологічними засобами підвищення самооцінки підлітків є емоційна підтримка, розвиток позитивного самосприйняття, формування навичок емоційної саморегуляції та підтримка соціальної активності особистості. Встановлено, що створення позитивного емоційного середовища, ситуацій успіху та умов для відкритого спілкування сприяє формуванню впевненості у собі та зниженню рівня переживання самотності.

У ході роботи було розроблено програму психологічної підтримки підлітків із високим рівнем переживання самотності. Програма включає групові тренінгові заняття, вправи на розвиток позитивної самооцінки, емоційної відкритості, комунікативних навичок та психологічної стійкості. Використання арттерапевтичних, релаксаційних та тренінгових методів сприяє зниженню емоційної напруги, покращенню міжособистісної взаємодії та формуванню позитивного ставлення до себе.

Також було визначено основні напрями профілактики негативного переживання самотності у підлітків. Встановлено, що важливу роль у підтримці психоемоційного благополуччя відіграють психологи, педагоги та батьки. Ефективна профілактична робота повинна бути спрямована на створення емоційно безпечного середовища, розвиток навичок

конструктивного спілкування, підтримку позитивної самооцінки та своєчасне виявлення ознак емоційного неблагополуччя у підлітків.

Важливим результатом дослідження стало усвідомлення значення соціальної підтримки у подоланні переживання самотності. Підлітки, які мають довірливі взаємини з батьками, педагогами та однолітками, демонструють вищий рівень психологічної стійкості, легше адаптуються до стресових умов та рідше переживають емоційну ізоляцію.

Отже, результати дослідження підтвердили, що ефективна психологічна підтримка та профілактика негативного переживання самотності у підлітків повинні здійснюватися комплексно та бути спрямованими на розвиток позитивної самооцінки, емоційної стійкості та навичок міжособистісної взаємодії. Саме комплексна взаємодія психологів, педагогів і батьків є важливою умовою збереження психологічного благополуччя підлітків в умовах воєнного стану.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено теоретичне та емпіричне дослідження впливу самооцінки на особливості переживання самотності підлітків в умовах воєнного стану. Аналіз наукових джерел і результати проведеного дослідження дали можливість визначити психологічні особливості взаємозв'язку між рівнем самооцінки та проявами самотності у підлітковому віці, а також окреслити напрями психологічної підтримки підлітків у сучасних соціальних умовах.

У процесі теоретичного аналізу встановлено, що самооцінка є важливим компонентом структури особистості, який впливає на поведінку, емоційний стан, рівень соціальної активності та особливості міжособистісної взаємодії. Для підліткового віку характерними є нестійкість самооцінки, підвищена емоційна чутливість і залежність від оцінки соціального оточення. Адекватна самооцінка сприяє розвитку впевненості у собі, психологічної стійкості та успішної соціальної адаптації, тоді як занижена самооцінка пов'язана з тривожністю, невпевненістю та внутрішнім емоційним напруженням.

У роботі проаналізовано психологічні особливості самотності у підлітковому віці. Визначено, що переживання самотності проявляється через відчуття емоційної віддаленості, недостатності підтримки та труднощі встановлення довірливих взаємин. З'ясовано, що інтенсивність таких переживань залежить від рівня самооцінки, характеру міжособистісних контактів та умов соціального середовища.

Теоретичний аналіз показав, що воєнний стан суттєво впливає на психоемоційний стан підлітків. Дистанційне навчання, вимушене переміщення, обмеження соціальних контактів, постійні повітряні тривоги та загальна нестабільність посилюють емоційне напруження, тривожність і

почуття внутрішньої ізольованості. Такі умови можуть негативно позначатися на формуванні самооцінки та соціальній адаптації підлітків.

У ході емпіричного дослідження встановлено, що значна частина респондентів демонструє середній і низький рівень самооцінки та підвищений рівень переживання самотності. Підлітки із заниженою самооцінкою частіше виявляли невпевненість у собі, труднощі у спілкуванні, емоційну нестабільність і схильність до внутрішніх переживань.

Результати кореляційного аналізу підтвердили наявність взаємозв'язку між рівнем самооцінки та переживанням самотності у підлітків. Встановлено обернений кореляційний зв'язок між досліджуваними показниками ($r = -0,61$ при $p \leq 0,05$), що свідчить про посилення переживання самотності у підлітків зі заниженою самооцінкою. Респонденти з більш адекватною самооцінкою демонстрували вищий рівень психологічної стійкості, соціальної активності та емоційного благополуччя.

У роботі розроблено програму психологічної підтримки підлітків із високим рівнем переживання самотності. Програма спрямована на розвиток позитивного самосприйняття, емоційної стійкості та покращення навичок міжособистісної взаємодії. Ефективними засобами психологічної допомоги визначено тренінгові вправи, арттерапевтичні методики, техніки емоційної саморегуляції та вправи на розвиток навичок самопідтримки.

На основі результатів дослідження сформульовано практичні рекомендації для психологів, педагогів і батьків щодо профілактики негативних емоційних переживань у підлітків. Важливими умовами підтримання психологічного благополуччя визначено емоційну підтримку, довірливе спілкування, розвиток позитивного ставлення до себе та збереження активної соціальної взаємодії.

Отримані результати підтвердили, що самооцінка є одним із важливих чинників, які впливають на особливості переживання самотності у підлітків в умовах воєнного стану. Занижена самооцінка підвищує ризик емоційної

ізолюваності, внутрішньої невпевненості та труднощів соціальної адаптації. Водночас позитивне самосприйняття виступає важливим ресурсом психологічної стійкості та адаптації підлітків до сучасних соціальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г. С. Вікова психологія : підручник. Київ : Академвидав, 2018. 560 с.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2017. 256 с.
3. Бондарчук О. І. Психологія особистості : курс лекцій. Київ : МАУП, 2019. 384 с.
4. Бурлачук Л. Ф. Психодіагностика : підручник. Київ : Ніка-Центр, 2019. 688 с.
5. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 968 с.
6. Вікова та педагогічна психологія / за ред. О. В. Скрипченко. Київ : Каравела, 2019. 400 с.
7. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Академія, 2018. 616 с.
8. Воронова В. І. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Професіонал, 2020. 320 с.
9. Гапон Н. П. Соціальна психологія : навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000, 2020. 280 с.
10. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 2017. 376 с.
11. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 424 с.
12. Загальна психологія / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 512 с.
13. Зязюн І. А. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2018. 352 с.
14. Карамушка Л. М. Психологія управління : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2019. 344 с.

15. Киричук О. В. Основи психології : навч. посіб. Київ : Либідь, 2018. 632 с.
16. Коваленко А. Б. Соціальна психологія : підручник. Київ : Геопринт, 2019. 400 с.
17. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : Інформ.-аналіт. агентство, 2018. 200 с.
18. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Радянська школа, 2018. 608 с.
19. Крайг Г. Психологія розвитку : підручник. Київ : Основи, 2019. 976 с.
20. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ : КММ, 2017. 240 с.
21. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 272 с.
22. Москалець В. П. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 262 с.
23. Мушкевич М. І. Основи психотерапії : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 420 с.
24. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : підручник. Київ : Академвидав, 2020. 448 с.
25. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник. Київ : Кондор, 2019. 468 с.
26. Панок В. Г. Психологічна служба : навч.-метод. посіб. Київ : Ніка-Центр, 2020. 328 с.
27. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості. Київ : Наш час, 2018. 280 с.
28. Практична психологія : теорія і практика / за ред. М. В. Савчина. Київ : Академвидав, 2019. 256 с.
29. Психологія особистості / за ред. Ю. Л. Трофімова. Київ : Либідь, 2020. 560 с.

30. Психологія розвитку особистості у підлітковому віці / за ред. Т. М. Титаренко. Київ : Міленіум, 2019. 320 с.
31. Райс Ф. Психологія підліткового віку. Київ : КМ Академія, 2018. 624 с.
32. Савчин М. В. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2020. 344 с.
33. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2019. 360 с.
34. Слободчиков В. І. Психологія людини : вступ до психології суб'єктивності. Київ : Шкільний світ, 2018. 456 с.
35. Столяренко Л. Д. Основи психології : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 672 с.
36. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості : у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2017. 376 с.
37. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості. Київ : Марич, 2020. 232 с.
38. Федоренко Р. П. Психологія стресу та кризових станів : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 288 с.
39. Хомуленко Т. Б. Основи психологічного консультування : навч. посіб. Харків : ХНПУ, 2019. 224 с.
40. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування : навч. посіб. Київ : Професіонал, 2018. 304 с.
41. Шевчук Д. О. Основи психологічної допомоги : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 256 с.
42. Шокотько Г. П. Бачити серцем, допомагати розумом : [есе] // Бачити серцем, допомагати розумом : зб. студент. творчих робіт (есе), присвяч. Всесвіт. дню ментального здоров'я / за наук. ред. В. В. Сидоренко, А. І. Ключко. Біла Церква : БІНПО, 2026. С. 31–32.
43. Шокотько Г. П. Роль цифрового освітнього середовища у формуванні самооцінки та подоланні самотності підлітків у період війни // Цифрові

- інновації в закладах професійної (професійно-технічної) освіти: виклики, технології, досвід : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (16 жовтня 2025 р., м. Біла Церква) / упорядн.: Ю. М. Грибовська, А. М. Геревенко. Біла Церква : БІНПО, 2025. С. 172–173.
44. Шокотько Г. П. Формування навичок саморегуляції, стресостійкості та емоційного благополуччя здобувачів освіти // Психолого-педагогічний супровід здобувачів закладів професійної освіти в умовах війни та післявоєнної адаптації : матеріали наук.-практ. семінару, м. Біла Церква, 27 березня 2026 р. / упорядники: Ю. С. Герасименко, І. В. Пахомов. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2026. С. 231–235.
 45. Штепа О. С. Психологія особистісного зростання : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. 300 с.
 46. Юрченко В. М. Психологія емоцій : навч. посіб. Київ : Каравела, 2019. 312 с.
 47. Яценко Т. С. Основи глибинної психології : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2018. 382 с.
 48. American Psychological Association. Resilience for Teens During Wartime Conditions. Washington, 2022. 84 p.
 49. Coleman J. C. The Nature of Adolescence. London : Routledge, 2017. 320 p.
 50. Erikson E. Identity and the Life Cycle. New York : Norton, 2018. 192 p.
 51. Hurlock E. Developmental Psychology. New York : McGraw-Hill, 2019. 544 p.
 52. Maslow A. Motivation and Personality. New York : Harper & Row, 2018. 369 p.
 53. Rogers C. On Becoming a Person. Boston : Houghton Mifflin, 2019. 420 p.
 54. UNICEF. The Impact of War on Adolescent Mental Health. New York, 2023. 67 p.

55. World Health Organization. Mental Health and Psychosocial Support for Adolescents. Geneva, 2022. 74 p.
56. Бондаренко З. П. Психологічна допомога підліткам у кризових ситуаціях. Київ : Інтерсервіс, 2021. 240 с.
57. Ващенко І. В. Емоційна стійкість особистості : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2020. 248 с.
58. Галецька І. І. Психологія міжособистісних відносин. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. 286 с.
59. Кісарчук З. Г. Основи психологічної допомоги особистості. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 2020. 318 с.
60. Корольчук М. С. Психологія стресостійкості особистості. Київ : Ніка-Центр, 2019. 432 с.
61. Лушин П. В. Психологія життєвої кризи. Київ : ІСДО, 2018. 360 с.
62. Мартинюк І. А. Психологія самосвідомості підлітка. Київ : Академвидав, 2020. 214 с.
63. Овчарова Р. В. Практична психологія освіти. Київ : Сфера, 2019. 480 с.
64. Пірен М. І. Конфліктологія : підручник. Київ : МАУП, 2020. 360 с.
65. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях / за ред. Т. М. Титаренко. Київ : Міленіум, 2022. 280 с.
66. Романчук О. І. Психологічна підтримка дітей в умовах війни. Львів : Колесо, 2023. 192 с.
67. Сердюк Л. З. Психологія мотивації та самооцінки особистості. Київ : Либідь, 2021. 240 с.
68. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості в умовах соціальної нестабільності. Київ : Міленіум, 2021. 300 с.
69. Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи. Психологічна допомога дітям в умовах воєнного стану. Київ, 2022. 96 с.

70. UNICEF Україна. Підтримка психічного здоров'я дітей та підлітків під час війни. Київ, 2023. 58 с.
71. Фурман А. В. Психологія Я-концепції особистості. Тернопіль : Економічна думка, 2019. 310 с.
72. Хоменко-Семенова Л. О. Психологія емоційного благополуччя підлітків. Київ : Академвидав, 2021. 228 с.
73. Яремчук С. В. Соціально-психологічна адаптація підлітків в умовах кризи. Чернівці : Букрек, 2022. 260 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика діагностики самооцінки Дембо–Рубінштейн

Інструкція для респондентів:

«Перед вами шкали, які характеризують окремі якості особистості. На кожній шкалі необхідно позначити:

1. рівень розвитку цієї якості у вас на даний момент;
2. рівень, якого ви хотіли б досягти.

Нижня точка шкали означає найнижчий рівень прояву якості, верхня — найвищий.»

Шкали для оцінювання:

1. Упевненість у собі
2. Комунікабельність
3. Характер
4. Здібності
5. Рівень щастя
6. Самооцінка загалом

Додаток Б

**Методика діагностики суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела та
М. Фергюсона**

Інструкція для респондентів:

«Прочитайте кожне твердження та визначте, наскільки воно відповідає
вашому стану. Оберіть один із варіантів відповіді:

1. ніколи;
2. рідко;
3. інколи;
4. часто.»

Приклади тверджень:

1. Я відчуваю нестачу спілкування.
2. Мені бракує підтримки з боку інших людей.
3. Я часто почуваюся самотнім(ою).
4. Мені легко знаходити друзів.
5. Я почуваюся емоційно ізольованим(ою).
6. Мені є з ким поділитися своїми переживаннями.

Додаток В

**Програма психологічної підтримки підлітків із високим рівнем
переживання самотності**

№ заняття	Тема заняття	Основна мета
1	Знайомство та створення довірливої атмосфери	Формування психологічної безпеки
2	Самопізнання та самооцінка	Розвиток позитивного самосприйняття
3	Мої сильні сторони	Формування впевненості у собі
4	Емоції та їх вираження	Розвиток емоційної відкритості
5	Подолання тривожності	Формування навичок саморегуляції
6	Ефективне спілкування	Розвиток комунікативних навичок
7	Підтримка та довіра	Формування позитивної взаємодії
8	Підбиття підсумків	Закріплення позитивних змін

Приклади вправ для підвищення самооцінки підлітків

1. Вправа «Мої сильні сторони»

Мета:

Допомогти підлітку усвідомити власні позитивні якості, здібності та ресурси.

Матеріали:

1. Аркуш паперу
2. Ручка
3. Кольорові олівці

Хід виконання:

1. Запропонуйте підлітку написати своє ім'я в центрі аркуша.
2. Навколо імені створити “сонце”, де кожен промінь — це одна сильна сторона.
3. Наприклад:
 - добра
 - наполегливий
 - творчий
 - чесна
 - вмію підтримувати
4. Якщо складно — можна поставити запитання:
 - Що в тебе добре виходить?
 - За що тебе цінують друзі?
 - Чим ти пишаєшся?

Обговорення:

- Які якості було легко назвати?
- Які важко?
- Чому ми часто помічаємо недоліки більше, ніж переваги?

Психологічний ефект:

Формує позитивну Я-концепцію, розвиває навичку самопідтримки.

2. Вправа «Компліменти собі»**Мета:**

Зменшення внутрішньої критики.

Хід:

1. Щодня протягом 7 днів підліток записує 5 хороших слів про себе.
2. Це можуть бути як риси, так і дії:
 - Я сьогодні був сміливим
 - Я добре відповіла на уроці
 - Я гарно виглядаю
 - Я старався

Важливо:

Фрази мають бути реалістичними, а не ідеалізованими.

Ускладнення:

Додати фразу: “Я цінний/цінна, навіть коли помиляюся”.

Ефект:

Поступово змінюється внутрішній діалог із критичного на підтримувальний.

3. Вправа «Мій щоденник успіху»

Мета:

Навчити помічати досягнення.

Хід:

Щовечора записувати:

- Що я сьогодні зробив добре?
- Що в мене вийшло?
- Яку складність я подолав?

Приклади:

- Не побоялась висловити думку
- Виконав домашнє завдання
- Допоміг другу

Правило:

Навіть маленькі успіхи важливі.

Ефект:

Розвиває впевненість через фокус на прогресі.

4. Вправа «Лист собі як другу»

Мета:

Розвиток самоспівчуття.

Хід:

1. Підліток уявляє, що його близький друг переживає невдачу.

2. Пише підтримуючий лист другу.
3. Потім читає його, замінюючи ім'я друга на своє.

Приклад:

“Ти стараєшся, і це вже важливо. Помилки не роблять тебе гіршим.”

Ефект:

Знижує жорсткість до себе, формує емоційну підтримку.

5. Вправа «Дерево досягнень»

Мета:

Візуалізація особистісного росту.

Хід:

1. Намалювати дерево:
 - Коріння — мої ресурси (родина, друзі, здібності)
 - Стовбур — мої зусилля
 - Гілки — досягнення
2. На листочках написати навіть маленькі перемоги.

Ефект:

Показує, що розвиток — це процес.

6. Вправа «Стоп негативним думкам»

Мета:

Корекція негативних переконань.

Хід:

1. Записати негативну думку:
“Я нічого не можу”
2. Поставити питання:
 - Це факт чи емоція?
 - Які є докази протилежного?
3. Замінити:
“Мені складно зараз, але я можу навчитися”

Ефект:

Розвиває критичне мислення щодо самокритики.

7. Вправа «Моє дзеркало»**Мета:**

Прийняття себе.

Хід:

1. Стати перед дзеркалом.
2. Назвати:
 - 3 речі, які подобаються у зовнішності
 - 3 риси характеру, які цінуєш

Важливо:

Без сарказму чи критики.

Ефект:

Покращує образ тіла та самоприйняття.

8. Вправа «Коло підтримки»

Мета:

Усвідомлення соціальних ресурсів.

Хід:

1. Намалювати кола:

- Я
- Близькі люди
- Люди, до кого можна звернутись

2. Записати імена.

Обговорення:

- Хто підтримує?
- До кого можна звернутись?

Ефект:

Зменшує почуття самотності.

9. Вправа «Я через 5 років»

Мета:

Формування позитивної перспективи.

Хід:

Написати або намалювати:

- Яким я хочу бути?
- Що я вмію?
- Чим пишаюсь?

Ефект:

Створює мотивацію та бачення розвитку.

10. Вправа «Скарбничка перемог»**Мета:**

Закріплення позитивного досвіду.

Хід:

1. Завести коробку або банку.
2. Щодня записувати маленьку перемогу на папірці.
3. У складні моменти перечитувати.

Ефект:

Підсилює відчуття компетентності.